

Internetsko piratstvo: stavovi i ponašanje studenata

Ištuk, Tena

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:685512>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-08**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Dvopredmetni diplomski studij Nakladništva i Informatologije

Tena Ištuk

Internetsko piratstvo: stavovi i ponašanje studenata

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Gordana Dukić

Osijek, 2021.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za informacijske znanosti

Dvopredmetni diplomski studij Nakladištva i Informatologije

Tena Ištuk

Internetsko piratstvo: stavovi i ponašanje studenata

Diplomski rad

Društvene znanosti, Informacijske i komunikacijske znanosti, Knjižničarstvo

Mentor: prof. dr. sc. Gordana Dukić

Osijek, 2021.

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

Obveza je studenta da donju Izjavu vlastoručno potpiše i umetne kao treću stranicu završnog odnosno diplomskog rada.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum

03. lipnja 2021.

Tena Ištuk, 2002997305035
ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Temeljni cilj ovog diplomskog rada je dobiti uvid u stavove i ponašanja studenata u kontekstu internetskog piratstva. U teorijskom se dijelu rada polazi od pojma piratstva gdje se prvo definira sam pojam, navode vrste piratstva te se definira, a potom se i pobliže objašnjava pojam internetskog piratstva. U radu se također prikazuje i povijest piratstva, ponajprije onoga u glazbenoj i filmskoj industriji. Nakon toga se objašnjava etika piratstva te se iznose stavovi dvaju suprotnih strana, pobornika i protivnika internetskog piratstva. Pri kraju teorijskog dijela ovoga rada iznose se činjenice o studentima piratima i njihovim navikama. Na kraju teorijskog dijela ovoga rada iznose se činjenice i istraživanja o piratstvu u Republici Hrvatskoj. U svrhu utvrđivanja stavova i ponašanja studenata u kontekstu internetskog piratstva, provedeno je istraživanje putem online ankete. Istraživanje se provelo na uzorku od 602 ispitanika koje su činili studenti sa Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Analizom rezultata istraživanja utvrđeno je da studenti smatraju da su dovoljno upoznati s pojmom internetskog piratstva i svjesni njegovih štetnih posljedica. Isto tako, na temelju rezultata, možemo zaključiti da ispitanici češće piratiziraju internetski sadržaj njegovim korištenjem i preuzimanjem, nego što to rade njegovom distribucijom. Ispitanici su također potvrdili da najčešće piratiziraju filmove, serije i glazbu, a temeljni razlog zbog kojeg piratiziraju je visoka cijena legalnih sadržaja. Osim toga, ispitanici piratiziraju i zato što smatraju da je piratstvo u Hrvatskoj općeprihvaćena pojava, zbog toga što smatraju da neće dobiti nikakve kazne te jer žele isprobati određeni proizvod prije nego se odluče za samu kupnju. Ispitanici su se također u velikom broju složili da bi obrazovni materijali trebali biti svima besplatno dostupni te da treba kažnjavati samo pojedince koji od internetskog piratstva ostvaruju određenu zaradu.

Ključne riječi: *piratstvo, internet, studenti, autorska prava, etika*

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Pojam piratstva i internetskog piratstva.....	3
2.1. Definicija piratstva.....	3
2.2. Vrste piratstva.....	3
2.3. Pojam internetskog piratstva.....	5
3. Povijest internetskog piratstva.....	7
3.1. Povijest piratizacije glazbe.....	8
3.2. Povijest piratizacije filma.....	11
4. Etika piratstva.....	14
5. Studenti kao pirati.....	17
6. Piratstvo u Hrvatskoj.....	19
7. Istraživanje stavova i ponašanja studenata u kontekstu internetskog piratstva.....	22
7.1. Cilj i svrha istraživanja.....	22
7.2. Metodologija.....	23
7.3. Uzorak ispitanika.....	24
7.4. Rezultati istraživanja.....	29
7.4.1. Poznavanje pojma internetskog piratstva i posljedica njegovog korištenja.....	29
7.4.2. Učestalost neovlaštenog korištenja, preuzimanja ili distribuiranja sadržaja s interneta.....	31
7.4.3. Najčešće piratizirani internetski sadržaji.....	32
7.4.4. Razlozi neovlaštenog korištenja, preuzimanja ili distribuiranja sadržaja s interneta.....	34
7.4.5. Stavovi studenata prema internetskom piratstvu.....	37
7.5. Rasprava.....	41
8. Zaključak.....	44
9. Literatura.....	46

1. Uvod

U posljednjih dvadesetak godina svijet se dramatično promijenio. Probijajući većinu geografskih prepreka, neprestani razvoj interneta i računalne tehnologije, omogućio je da budemo povezani kao nikad prije. Međutim, bez obzira na očite prednosti, tehnološki razvoj sa sobom nosi i pojedine nedostatke. Jedan od glavnih nedostataka je internetsko piratstvo, problem koji muči industriju autorskih prava. Piratstvo kao pojam široko je definirano i njegova se tumačenja razlikuju ovisno o uporabi pojma. U ovom radu piratstvo označava neovlaštenu distribuciju autorskog prava intelektualnog vlasništva. Ova neovlaštena distribucija podrazumijeva preuzimanje i stavljanje na raspolaganje digitalnih datoteka bez plaćanja odgovarajućih naknada. Iz godine u godinu piratstvo napreduje zadovoljavanjem zahtjeva javnosti za brzom, jeftinom i lako dostupnom zabavom. Piratstvo digitalnih materijala zaštićenih autorskim pravom ima ogroman utjecaj na gospodarstvo zemalja, što je glavni problem cijelog društva, a ne samo kreatora sadržaja. Zabrinjavajuća je i činjenica da potrošači još uvijek ne smatraju internetsko piratstvo neprimjerenim ponašanjem. Osim toga, postoji čvrsto uvjerenje da takvo ponašanje nije etički pogrešno te mnogi nemaju niti strah od posljedica. Snaga piratstva vidi se kroz njegov imunitet na kontinuirane antipiratske kampanje.¹

Internetsko piratstvo jedno je od najvažnijih rizičnih ponašanja posredovano novim medijima među studentima. Ono je globalno i dinamički se mijenja zbog kontinuiranog razvoja informacijskog društva. Ovim se radom nastoji uvidjeti kako studenti tumače piratstvo na internetu. Postoje brojne definicije piratstva, međutim najčešće korištena je ona koja ga definira kao svako neovlašteno korištenje nekog autorskog djela. Na samom početku ovoga rada pobliže će se objasniti sam pojam

¹Usp. Meireles, Rúben Emanuel Moutinho. Digital Piracy: Factors that Influence the Intention to Pirate [Diplomski rad]. Porto: University of Porto, Faculty of Economics; 2015. URL: <https://repositorio-aberto.up.pt/bitstream/10216/80711/2/36706.pdf> (2021-01-16) str.1.

piratstva i autorskog prava. Uz pojam piratstva usko je vezan i pojam piratskih proizvoda pa će se u nastavku definirati i taj pojam. Postoje brojne podjele piratstva, a u ovome radu navest će se opća podjela piratstva na sivo, crno i softversko te podjela onog piratstva koje se čini svjesno na krivotvorenje, internetsko piratstvo, piratstvo krajnjeg korisnika, klijent-poslužitelj piratstvo te učitavanje tvrdog diska. Nakon toga slijedi definiranje samog pojma „internetsko piratstvo“. Pojam „internetsko piratstvo" odnosi se na opću upotrebu interneta u svrhu krivotvorenja ili ilegalnog kopiranja softvera. Internetsko je piratstvo nusprodukt digitaliziranog svijeta od ranih dana osobnih računala. Kontinuiranim razvojem tehnologije i interneta, internetsko je piratstvo s ilegalnih kopija fizičke robe, kao što su CD i DVD, prešlo na krađu nematerijalne robe, kao što su glazbene i video datoteke, računalni softveri i sl. Piratizacija u kontekstu kršenja autorskih prava ima veliku povijest, još u petnaestom stoljeću u ranom dobu trgovine, u kulturnim su tržištima postojali dogovori o pravima na umnažanje djela. U nastavku će se navesti pojedine činjenice o samim počecima piratstva, a obzirom da je piratstvo prvenstveno problem zabavne industrije, pobliže će se opisati i povijest piratizacije glazbe i filma. Ono što internetsko piratstvo čini specifičnim i drugačijim od drugih oblika krađe jest to što ilegalno preuzimanje sadržaja zaštićenih autorskim pravima s interneta daje osjećaj anonimnosti te sam čin naizgled djeluje kao krađa bez žrtava. Upravo se zbog toga konstantno vode razne polemike o etičnosti piratstva pa će se u ovom radu spomenuti i stavovi dvaju suprotnih strana, zagovornika i protivnika piratstva. Poznata je činjenica da današnja mladež puno vremena provodi na internetu, shodno tome više su izloženi digitalnim sadržajima koji su zaštićeni autorskim pravima pa su tako upravo oni ti koji i najčešće piratiziraju. Zato su upravo na studentima provedena istraživanja o njihovoj učestalosti piratiziranja, a rezultati pojedinih takvih istraživanja prikazani su u ovom radu. Što se piratstva u Hrvatskoj tiče, prema rezultatima istraživanja tvrtke MUSO, četvrti smo u svijetu po broju učestalosti piratiziranja. Smatra se da je temeljni razlog takvih poražavajućih rezultata taj što se u Hrvatskoj ne vrše stroge kontrole te se rijetko kad za piratstvo dobivaju ikakve novčane kazne, što nije slučaj u brojnim europskim zemljama, kao npr. u Njemačkoj. Na samom kraju teorijskog dijela ovoga rada iznijet će se rezultati pojedinih istraživanja vezanih uz piratstvo u Republici Hrvatskoj. Nakon teorijskog dijela slijedi prikaz rezultata istraživanja provedenog putem online ankete u kojoj se ispitaio odnos i mišljenje studenata o internetskom piratstvu.

2. Pojam piratstva i internetskog piratstva

2.1. Definicija piratstva

Svako neovlašteno korištenje autorskih djela, u kontekstu prava intelektualnog vlasništva, naziva se piratstvom. Piratstvo je prvenstveno problem zabavne i softverske industrije pa stoga najčešće uključuje kršenje zakona o autorskim pravima. Za pojedine kategorije neovlaštenog korištenja autorskih djela koriste se pobliži nazivi, kao npr. sivo piratstvo ili internetsko piratstvo. Osim u pojedinim ograničenim slučajevima, autori i ostali nositelji prava na djelu, u skladu s međunarodno prihvaćenim sustavom zaštite autorskih i srodnih prava, imaju isključivo pravo raspolagati tim djelima. Iz navedenog je razloga za korištenje autorskog djela nužno dobiti odobrenje od strane nositelja prava ili za korištenje platiti određenu naknadu. Spomenuta se prava ostvaruju putem kolektivnih udruga za autorska djela kod kojih bi stjecanje prava bilo nemoguće. Uz pojam piratstva usko je vezan i pojam piratskih proizvoda koji je definiran kao: „neovlašteno umnoženi primjerci djela zaštićenog autorskim pravom, odnosno pravnim jezikom rečeno, svi oni proizvodi koji su izrađeni, odnosno, umnoženi bez odobrenja nositelja prava ili osobe koja je ovlaštena od nositelja prava, bilo da su napravljeni neposredno ili posredno od predmeta zaštite.“²

2.2. Vrste piratstva

Razlikujemo nekoliko vrsta piratstva, kao što su sivo, crno, softversko piratstvo i sl. Pod pojmom sivo piratstvo podrazumijevamo: „neovlašteno iskorištavanje autorskih audio djela (glazbe) i audiovizualnih djela (filmovi, glazbeni spotovi, video sadržaji i sl.) u javnosti (npr. u poslovnom lokalima, na koncertu i sl.) radi stjecanja materijalne ili druge koristi, a bez odobrenja autora i drugih nositelja prava na djelu, odnosno, udruga koje njihova prava ostvaruju.“³

²Usp. Koordinacijsko povjerenstvo za provedbu prava intelektualnog vlasništva. Što je piratstvo?, 2012. URL: <http://www.stop-krivotvorinama-i-piratstvu.hr/hr/krivotvorenje-i-piratstvo/sto-je-piratstvo/> (2021-01-10)

³Isto.

„Neovlašteno umnožavanje (kopiranje) i stavljanje u promet (prodaja) audio i audiovizualnih snimki“ naziva se crnim piratstvom.⁴ „Neovlašteno korištenje (davanje na korištenje, skidanje, distribuiranje) audio i audiovizualnih djela na internetu“ naziva se internetskim piratstvom, a isti naziv koristi se i za piratizaciju softvera na internetu.⁵ Softverskim piratstvom naziva se „neovlašteno umnožavanje ili distribucija softvera zaštićenog autorskim pravom“. Isto se odnosi i na preuzimanje s interneta, dijeljenje, umnožavanje, prodaju i instalaciju višestrukih kopija softvera na računala. Problem predstavlja to što velik broj korisnika nije svjestan da kupovinom softvera ne kupuju sam softver za neograničenu uporabu već kupuju licencu za njegovo korištenje u skladu s uvjetima prodaje. Tom se licencom uređuje kako i koliko se softver može instalirati te, ukoliko korisnik napravi više kopija softvera nego je dozvoljeno licencom, on piratizira.⁶

Piratstvo koje se čini svjesno obično se sastoji od pet glavnih vrsta, od kojih su najpoznatiji internetsko piratstvo i krivotvorenje. Pod krivotvorenjem podrazumijevamo izradu ilegalnih kopija zaštićenih softverskih proizvoda za osobnu upotrebu, a često i za distribuciju ili prodaju. Internetsko piratstvo možemo definirati kao stavljanje na raspolaganje krivotvorenog softvera u svrhu besplatnog preuzimanja putem interneta ili u svrhu prodaje po znatno nižoj cijeni. Ova se vrsta piratstva smatra najčešćom vrstom u softverskoj industriji, a česta je pojava u zabavnoj, odnosno, filmskoj i glazbenoj industriji. Sljedeća vrsta je piratstvo krajnjeg korisnika koja uključuje situacije u kojima pojedinci izrađuju kopije softvera za koji nemaju odobrenje za instalaciju na više računala. U takvim slučajevima pojedinci iskorištavaju i nadogradnje s popustom bez plaćanja nadogradnje temeljne pravne verzije, a često i stječu obrazovne licence s popustom te ih potom koriste u maloprodaji. Klijent-poslužitelj piratstvo je piratstvo koje se javlja kada softveru na mreži pristupa više korisnika nego što je dozvoljeno ugovorom o licenci. Takvo se piratstvo često naziva i „prekomjerna upotreba“. Vrlo se često ovakvo piratstvo ne događa namjerno, međutim tvrtke vrlo često namjerno ignoriraju svoje ugovore o licenci te, kako bi uštedjele što više novaca, prekomjerno koriste softver. Posljednji oblik piratstva jest učitavanje tvrdog diska. Pod ovim piratstvom podrazumijevamo situacije u kojima

⁴Isto.

⁵Isto.

⁶Usp. Isto.

pojedina tvrtka prodaje nova računala s ilegalnim kopijama softvera učitanih na tvrde diskove kako bi ih prodali kao atraktivan paket. Neplaćanjem legalnih licenci tvrtke uvelike povećavaju svoj profit.⁷

2.3. Pojam internetskog piratstva

Internetsko piratstvo je nedvojbeno najopasnija društvena pojava za autore i vlasnike prava. Internetsko piratstvo apsorbira mnoge prednosti modernih tehnologija te tako stvara visoku razinu prijetnje za očuvanje autorskih prava na internetu.⁸ Prema autorima Miljanu Saviću i Nikoli M. Petroviću pod pojmom internetskog piratstva podrazumijevamo neovlašteno iskorištavanje autorskih djela ili predmeta srodnih prava u njihovom elektroničkom obliku, bez suglasnosti nositelja tih prava, putem interneta, korištenjem računala kao sredstva izvršenja.⁹ Na taj se način neovlašteno čine dostupnim i preuzimaju preko interneta najčešće književna, znanstvena, glazbena, filmska djela te računalni programi, video igre i slično. Cambridge Dictionary definira internetsko piratstvo kao praksu korištenja interneta za ilegalno kopiranje softvera i njegovo prosljeđivanje drugim ljudima¹⁰, dok ga MPAA (Motion Picture Association of America) definira kao preuzimanje ili distribuciju neovlaštenih kopija intelektualnog vlasništva poput filmova, televizije, glazbe, igara i softverskih programa putem interneta.¹¹ Izraz „internetsko piratstvo” široko se koristi, kako od strane protivnika tako i od strane zagovornika. Američko udruženje za snimanje zvuka (RIAA) i ostali protivnici internetskog piratstva, koriste taj izraz u svrhu izjednačavanja internetskih pirata koji krše autorska prava s piratima koji pljačkaju brodove, dok zagovornici internetskog piratstva koriste taj izraz kako bi se prisjetili romantizma piratskog načina života, s naglaskom na individualnu slobodu i oslobođenje. U ovom kontekstu postoje tri glavne vrste piratstva: glazbeno, filmsko i softversko. Postoje i brojne druge vrste piratstva, međutim one se većinom odnose na vrlo specijalizirane

⁷Usp. Mingrone, Denise. Safeguarding Software IP During And Beyond The Pandemic, 2020. URL: <https://media.orrick.com/Media%20Library/public/files/insights/law360-safeguarding-software-ip-during-and-beyond-the-pandemic.pdf> (2021-04-15)

⁸ Usp. V.A. Oganyan, V.A.; Vinogradova, M.V.; D.V. Internet Piracy and Vulnerability of Digital Content. // European Research Studies Journal 21, 4 (2018), str. 735 - 743. URL: <https://www.ersj.eu/journal/1241> (2021-04-15) str. 742.

⁹Usp. Savić, Miljan; Petrović, Nikola M. Internet piraterija i posljedice po žrtve. // Temida vol. 19, br. 3-4 (2016), str. 389-404. URL: <https://doaj.org/article/44e828bf0b494a238c48be6864903437> (2021-04-20) str. 391.

¹⁰Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/internet-piracy> (2021-03-18)

¹¹Usp. Riley, Gail Blasser. Internet piracy. New York: Marshall Cavendish, 2011., str 13.

discipline pa se ne koriste toliko često. Svaki dan stotine milijuna ljudi širom svijeta sudjeluje u internetskom piratstvu. Iako je piratstvo često korišten i globalno poznat pojam, njegove posljedice još uvijek nisu dobro utvrđene.¹² Internetsko piratstvo izbilo je zajedno s raširenim i opsežnim rastom informacijske tehnologije širom svijeta. Internet je u proteklom desetljeću postao utočište za ilegalno preuzimanje, korištenje i distribuciju zaštićenog sadržaja, prvenstveno zato što omogućava brzinu prijenosa i umnožavanja, transnacionalnost, a osobito anonimnost. Osim toga, važno je i napomenuti da je internet utjecao na promjenu razmišljanja o vlasništvu s obzirom na percepciju da je sve što se nalazi na mreži svima dostupno potpuno besplatno.¹³ Naravno, nije svaki slučaj u kojem se datoteka preuzme na internetu ili učini dostupnom automatski klasificiran kao internetsko piratstvo. To je radnja koja nadilazi reprodukciju unutar pravila poštene upotrebe. Piratstvo je djelatnost koja podrazumijeva i namjerno i nesvjesno kršenje zakona. Međutim, piratstvo se u velikom broju slučajeva poistovjećuje s poštenom uporabom ili neovlaštenom reprodukcijom. Internetsko piratstvo se također određuje prema dostupnim tehnologijama koje se koriste za činjenje datoteke dostupnom (kao na primjer P2P).¹⁴

¹²Usp. McGuigan, Brendan. What is online piracy?, 2013. URL: <https://www.easytechjunkie.com/what-is-online-piracy.htm> (2021-01-10)

¹³Usp. Hinduja, S.; Higgins, G.E. Trends and Patterns among Music Pirates. // *Deviant Behaviour* 32, 7 (2011) str. 563–588. URL: https://www.researchgate.net/publication/233164651_Trends_and_Patterns_Among_Music_Pirates (2021-03-15) str. 564.

¹⁴Usp. Tomczyk, Łukasz. Evaluation of Digital Piracy by Youths. // *Future Internet* 13, 11 (2021). URL: https://www.researchgate.net/publication/348231465_Evaluation_of_Digital_Piracy_by_Youths (2021-02-08), str. 1.

3. Povijest internetskog piratstva

Piratizacija u kontekstu kršenja autorskih prava ima dugu povijest, a kada je točno sam termin „piratstvo“ izmišljen nije potpuno jasno, međutim, taj se pojam koristi duže nego većina ljudi misli. Termin datira još iz kasnih 1600-ih, samo nekoliko desetljeća prije donošenja prvog zakona o autorskim pravima. Povjesničar Adrian John je termin internetskog piratstva u kontekstu autorskih prava pripisao tadašnjem biskupu Oxforda, Johnu Fell-u, koji je taj termin koristio kako bi implicirao da je neovlašteno kopiranje tiskanih materijala na neki način slično pljački i silovanju koji su povezani s pomorskim gusarima. Izvorno je taj termin nosio specifično značenje, opisujući tiskara knjiga koji je tiskao naslov koji je pripadao nekom drugom tiskaru i to bez prethodnog odobrenja. Međutim, taj se termin kasnije počeo koristiti za opisivanje raznih nepoštenih radnji u tiskarskoj zajednici.¹⁵ Kulturna su tržišta, još od ranih dana trgovine knjiga u petnaestom stoljeću, oblikovala dogovori unutar izdavačke trgovine i s političkim vlastima oko toga tko i pod kojim uvjetima može reproducirati djela. U to su vrijeme državne i crkvene vlasti težile kontroli cirkulacije tekstova, a izdavači i tiskari tražili su zaštitu od svoje konkurencije. Tako je, odgovarajućim propisima, tiskarska trgovina diljem Europe bila visoko centralizirana, a državni izdavači monopolizirali su lokalna tržišta. Konkurente iz redova manje privilegiranih tiskara, kao i onih izvan lokalnih tržišta, takvi su monopoli privlačili. Poduzetnici su u sljedećim stoljećima osporavali one kartele zaštićene od države koji su zanemarivali povlastice tiskanja kruna, državnu cenzuru i cehovska autorska prava. Izdavači su početkom sedamnaestog stoljeća takve tiskare nazivali piratima, uspoređujući ih s pomorskom krađom i pljačkom. Piratski su izdavači tiskali cenzurirane tekstove i uvodili jeftine reprinte koji su dospjeli u novu čitalačku publiku. Navedene su akcije potaknule prijenos znanja između manje i više privilegiranih regija i društvenih skupina.¹⁶

¹⁵Usp. Fisk, Nathan W. *Understanding Online Piracy: the Truth about Illegal File Sharing*. Praeger: Santa Barbara, 2009. URL: https://books.google.hr/books?id=ZZJxDwAAQBAJ&pg=PA4&dq=online+piracy&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwjy_GB2f3vAhVMgf0HHVQBBPYQ6AEwAHoECAUQA#v=onepage&q&f=false (2021-04-20), str. 3.

¹⁶Usp. Balázs, Bodó. *Coda: A Short History of Book Piracy*. // *Media Piracy in Emerging Economies* / uredio Joe Karaganis. Social Science Research Council, 2011. Str. 399-411. URL: <http://bibliotecadigital.fgv.br/dspace/bitstream/handle/10438/8526/MPEE-PDFFull%20Book.pdf;jsessionid=508A30D4B233D35131872F0F07000DC2?sequence=12> (2021-03-16) str. 402.-403.

Mnogo se manjih izdavača u Engleskoj u šesnaestom stoljeću suočilo s nizom problema. Naime, kako nisu imali pristup unosnim tržištima, to im je uvelike otežalo zarađivanje za život, kupnju rukopisa, osiguravanje autorskih prava te prikupljanje kapitala. Cijene autoriziranih primjeraka bile su vrlo visoke, a trgovina crnim knjigama vrlo isplativa, pa su siromašni izdavači počeli u velikom broju piratizirati zaštićene knjige te se ujedno i boriti za ravnopravniju raspodjelu privilegija. Ilegalno objavljivanje nije se moglo suzbiti čak ni u kontekstu visokog rizika u kojem su rutinski pretraživani domovi osumnjičenih pirata, uništavani tiskarski strojevi i oduzimani ilegalno tiskani primjerci.¹⁷

Razvojem novih oblika tehnologije kopiranja i komunikacijskih medija, termin „piratstvo“ i dalje se koristio za opisivanje neovlaštenog korištenja, kopiranja i distribucije tuđeg djela. Do kraja 20-tog i početka 21-og stoljeća taj se termin koristio za neovlašteno korištenje materijalnog djela, a nova tehnologija, iako je distribuciju više vrsta medija učinila dostupnijom, olakšala je kršenje autorskih prava.¹⁸ Tehnološki napredak povećao je brzinu interneta čime je postepeno porasla i učestalost piratizacije glazbe, a potom i filma. Zabavna, odnosno glazbena i filmska industrija na najvećem su udaru piratstva te će se zbog toga u nastavku detaljnije objasniti povijest piratstva upravo u tim industrijama.

3.1. Povijest piratizacije glazbe

Tijekom 80-ih godina prošloga stoljeća, kao medij za pohranu glazbe koristile su se kasete. Ljubitelji glazbe često su snimali svoje omiljene pjesme s radija ili LP ploča. Potrošači su često kupovali dvostruke kasetne snimače pa su, osim stvaranja takvih piratstkih snimki, njih i više puta umnožavali. Takve bi kopirane kasete davali prijateljima, a nerijetko bi ih koristili i za prodaju. Međutim, što bi kasete više bila kopirana, to bi joj kvaliteta zvuka bila lošija. Zbog toga ovakvo piratstvo nije predstavljalo veliku prijetnju glazbenoj industriji. Povijesno gledano, glazbena je industrija često

¹⁷Usp. Isto.

¹⁸ Usp. Savić, Miljan; Petrović, Nikola M. Nav.dj. str. 391.

tolerirala piratstvo, pod uvjetom da su se takve ilegalne aktivnosti poslovale u prihvatljivim granicama.¹⁹

Međutim, problem internetskog piratstva nije privukao nacionalnu pozornost sve dok Napster nije stekao ogromnu slavu 1999. godine. Shawn Fanning, tada student, želeći dijeliti glazbu sa svojim tadašnjim cimerom, stvorio je Napster, mrežni glazbeni servis koji je korisnicima omogućio trgovanje digitalnim glazbenim datotekama. U osnovi je to zapravo bio kataloški sustav koji je pretraživao tvrdi disk, nabrajao sve MP3 glazbene datoteke sadržane u njemu i omogućavao da ih mogu dijeliti i reproducirati svi drugi korisnici koji koriste softver. Pristupanje Napsteru je, međutim, zahtijevalo malo više truda ukoliko ga usporedimo s današnjim uslugama za reproduciranje glazbe kojima možemo pristupiti samim pritiskom na gumb ili čak sa samo nekoliko kratkih riječi usmjerenih na pametni zvučnik.²⁰ U Napsteru se MP3 datoteke različito distribuiraju. Napster je koristio tehnologiju poznatu kao peer-to-peer (P2P) umrežavanje. Umjesto pohrane datoteka pjesama na centralno računalo, pjesme su pohranjene na korisničkim računalima. Mreže za razmjenu datoteka (peer-to-peer) djeluju tako da korisnici interneta preuzmu mrežni program za razmjenu datoteka na svoja računala. Korisnici tada mogu pretraživati, preuzimati i dijeliti glazbu, digitaliziranu u MP3 formatu, na tvrdim diskovima drugih ljudi koji su preuzeli isti program za dijeljenje datoteka, bez obzira gdje se na svijetu ti ljudi nalazili. Jedan od razloga zbog kojih se tvorca Napstera odlučio za ovakav pristup je taj jer je očekivao da Napster ima milijarde pjesama, a središnji poslužitelj neće imati dovoljno prostora na disku za držanje svih ovih pjesama ili propusnost za obradu svih zahtjeva. Osim toga, Napster je također pokušao iskoristiti propust u američkom zakonu o autorskim pravima koja je ljudima omogućavala dijeljenje glazbe s prijateljima. Iza Napstera stoji pravni koncept da svi koji ga koriste dijele pjesme sa svojim prijateljima. Napsterov je pristup djelovao vrlo dobro te je odlično iskoristio arhitekturu interneta i na taj način ostvario nešto što je do tada bilo gotovo nezamislivo. Ono zbog čega je Napster zapravo bio poseban je to što je svojim korisnicima omogućio pristup naizgled neograničenom izboru glazbe i to bez ikakvih troškova. Zahvaljujući njemu, korisnici više nisu morali

¹⁹ Usp. Sudler, Hasshi. Effectiveness of anti-piracy technology: Finding appropriate solutions for evolving online piracy. // Business Horizons vol. 56, 2 (2013), str. 149–157. URL:

https://www.researchgate.net/publication/256672699_Effectiveness_of_anti-piracy_technology_Finding_appropriate_solutions_for_evolutionary_online_piracy (2021-05-27) str. 3.

²⁰ Usp. Dowling, Stephen. Napster turns 20: How it changed the music industry, 2019. URL:

<https://www.bbc.com/culture/article/20190531-napster-turns-20-how-it-changed-the-music-industry> (2021-05-11)

ići u glazbenu trgovinu po glazbu niti su ju više morali plaćati. Napster je na svom vrhuncu bio najpopularnije web mjesto stvoreno u to vrijeme, koje je u manje od godinu dana imalo oko 57 milijuna korisnika.²¹

Međutim, Napster je predstavljao veliki problem jer je omogućavao automatizirano kopiranje zaštićenih materijala na neovlašten način. Glazbena industrija bila je protiv Napstera jer su obožavatelji glazbe, umjesto da plaćaju CD, sada mogli besplatno dobiti glazbu, a svaka se preuzeta glazba smatrala gubitkom poslovne prilike. Nekoliko izdavačkih kuća je u prosincu 1999. godine podnijelo tužbu protiv Napstera.²² Međutim, pažnju javnosti privukao je događaj kada je bend Metallica Napster-a izveo na sud nakon što je na servisu pronašao alternativni miks njihove pjesme koja nikada nije službeno objavljena. U travnju 2000-te, Metallica je podnijela tužbu protiv Napstera zbog kršenja autorskih prava. Bend je pronašao 335 000 korisnika Napstera koji su dijelili njihovu glazbu te je od Napstera tražio da im zabrani uslugu, što je Napster naposljetku i učinio.²³ Žalbeni sud 9-tog Okruga je u veljači 2001. godine presudio da je Napster znao da njegovi korisnici ilegalno trguju glazbom zaštićenom autorskim pravima te da je bio umiješan u povredu doprinosa i zlodjela. Napster je za to znao jer mu je Udruženje diskografske industrije Amerike (RIAA) dostavilo popis od 12 000 datoteka koje krše autorska prava, a koje Napster nije uklonio. Također je utvrđeno da su Napsterovi rukovoditelji sami ilegalno preuzimali zaštićene internetske sadržaje. Kao odgovor na to, Napster je petorima izdavačkim kućama predložio nagodbu u iznosu od milijardu američkih dolara te izjavio da bi mogao poslužiti kao usluga temeljena na preplati. Međutim, u veljači 2001. godine ta je ponuda odbijena te su s njegove mreže uklonjeni svi zaštićeni sadržaji.²⁴

Napsterovo mjesto zauzele su druge usluge za razmjenu datoteka. Činjenica da je Napster promovirao kršenje autorskih prava nije bila važna za njegove korisnike i zato se većina njih okrenula novoj usluzi, Gnutelli. P2P usluge koje su stigle nakon Napstera uvelike se od njega razlikuju. Naime, one koriste puno decentraliziraniju peer to peer mrežu i nemaju središnji poslužitelj te se ne mogu

²¹Usp. Mittal, Raman. P2P Networks: Online Piracy of Music, Films and Computer Software. // Journal of Intellectual Property Rights, vol 9 (2004), str 440-461. URL: <https://lawpunditsglobal.com/media/uploads/2013/11/P2P-piracy-of-music-films-etc..pdf> (2021-05-12), Str. 442.-443.

²² Usp. Isto.

²³ Usp. Dowling, Stephen. Nav. dj.

²⁴ Usp. Mittal, Raman. Nav. dj.

ugasiti isključivanjem nekoliko poslužitelja kao što je bio slučaj s Napsterom, što je otežalo provedbu zakona. Druga razlika je u tome što, dok se Napster fokusirao na glazbene datoteke, a posebno MP3 datoteke, većina novih softvera, poput Morpheusa, Kazaa i dr., omogućuje prijenos i preuzimanje svih vrsta datoteka (audio, video i html).²⁵

Tijekom godina, razvojem nove tehnologije, pojavile su se „streaming“ platforme kao što su Deezer, Spotify, Apple Music, Tidal, Soundcloud i sl., a zahvaljujući njima nova i stara glazba nikada nije bila pristupačnija. Međutim, bez obzira na to, milijuni ljudi i dalje ilegalno preuzimaju glazbu. Razvojem tehnologije promijenila su se i očekivanja i navike ljudi pa tako ljudi danas ne žele trošiti svoje vrijeme odlaskom u trgovinu gdje bi za novi album morali izdvojiti oko 20 eura. Umjesto toga, radije bi se prijavili na mjesečnu pretplatu od 9,99 eura na aplikacije kao što su Spotify ili Apple Music. Takve im aplikacije pritiskom na gumb iz udobnosti vlastitog doma omogućuju pristup svim pjesmama određenog izvođača. Isto tako, danas postoje i brojne internetske trgovine kao što su Beatport, JunoDownload, Amazon, Google Play Store, Bandcamp i sl. Međutim, kako je popularnost takvih platformi rasla i postajala dostupna, tako je raslo i ilegalno preuzimanje bilo kroz torrent aplikacije ili putem izravnih veza s web stranica. Glazba postaje dostupna širom svijeta putem poveznica za preuzimanje kada netko kupi album iz legitimnog izvora ili na neki drugi način te ju potom učita na ilegalnu web stranicu za razmjenu datoteka.²⁶

3.2. Povijest piratizacije filma

Jedan od glavnih faktora zabave oduvijek je bio film, čija krađa uvelike utječe na ekonomiju pojedine zemlje. Filmovi imaju ogroman utjecaj u području zabave, a njihovi su kreatori oduvijek ulagali veliki trud kako bi mogli utjecati na ljude svojim filmovima. Međutim, sav je taj napor uzaludan kada se oni piratiziraju. Suzbijanje piratizacije jedan je od glavnih problema u filmskoj industriji jer vlasnici

²⁵ Usp. Isto.

²⁶ Usp. Piracy and the music industry, 2018. URL: <https://soundtraining.com/piracy-the-music-industry/> (2021-03-15)

filmova trpe velike financijske gubitke.²⁷ Poboljšanjem brzine internetskih veza raste učestalost neovlaštenog preuzimanja filmova s interneta. Percepciju nezakonitosti neetičkog ponašanja smanjuje anonimnost interneta, oslobađajući put neetičnom ponašanju na mreži. Na temelju brojnih istraživanja može se zaključiti, posebno zbog visokih cijena, da potrošači ne doživljavaju filmsku industriju kao žrtvu filmskog piratstva, a time i ne percipiraju neetičnost filmskog piratstva.²⁸

Prekretnica u piratizaciji filmova dogodila se početkom ovoga stoljeća kada je korisnicima bio predstavljen BitTorrent. Taj peer to peer protokol funkcionira tako što dobavljači prenose ilegalne kopije filmova, a potrošači ih preuzimaju pomoću tehnologije koja se naziva „torrenting“. Na dvosmjernim platformama koje se nazivaju „web stranice za dijeljenje datoteka“ vrši se postupak prijensa i preuzimanja. Spomenute stranice također olakšavaju prijenos i distribuciju sadržaja. Postoji beskrajn broj web lokacija na kojima se nalazi platforma za razmjenu datoteka. Jedna od najpoznatijih takvih stranica je Pirate Bay. Pirate Bay je godinama opstajao unatoč brojnim naporima vlade, antipiratskih grupa i glazbene i filmske industrije. Međutim, u prosincu 2014. godine, kada je švedska policija upala na njegove poslužitelje, privremeno je ugašen. Korisnici su potom prešli na druge stranice, osobito na drugu najpoznatiju takvu stranicu, Kickass Torrent. Ovakve su stranice iznimno popularne prvenstveno zbog tehnologije za razmjenu datoteka koja omogućuje brza preuzimanja. Zanimljiva je i činjenica da su BitTorrentova tehnologija i platforme za dijeljenje potpuno legalne. Međutim, korištenje takve tehnologije za dijeljenje i platformi za dijeljenje sadržaja koji su zaštićeni zakonima o autorskim pravima, čine web stranice ilegalnima pa su zbog toga konstantno u sukobu s filmskom industrijom te ih se pokušava ugasiti.²⁹

Video oprema, DVD i internet su imali ulogu u ilegalnom pribavljanju i prodaji filmova. Snimanje fotoaparatom, kopiranje DVD-a i VOD-a (Video on Demand), Telesync, radni ispis, kopiranje

²⁷Usp. Kumar, Rajesh... [et al.]. Reduction of Movie Piracy using an Automated Anti-piracy Screen Recording System: anti-piracy Screen Recording System. // 2019 4th International Conference on Information Systems and Computer Networks (ISCON), Mathura, 2019. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/9036271> (2021-05-14) Str.301.

²⁸ Usp. Vermeir, Iris. The Consumer Who Knew Too Much: Online Movie Piracy By Young Adults. // NA - Advances in Consumer Research vol. 39 (2009), str. 929-932. URL: <https://www.acrwebsite.org/volumes/14167/volumes/v36/NA-36> (2021-05-15) Str. 929.

²⁹Usp.Zhang, Daren. Illegal File Sharing & The Film Industry [Završni rad]. Berkeley: University of California; 2015. URL:<https://www.econ.berkeley.edu/sites/default/files/Illegal%20File%20Sharing%20%26%20The%20Film%20Industry.pdf> (2021- 03-16) Str. 1.-2.

plaćanja po prikazu, TC (Telecine), kopija digitalne distribucije, WEB-DL (video nabavljen direktnim preuzimanjem sa stranice za legalno preuzimanje filmova) - puno je područja na kojima postoji mogućnost da se film piratizira. Postotak od 50%-60% piratstva u filmskoj industriji odvija se putem kamkordera u filmskim dvoranama, a on se potom dalje prenosi na brojne internetske stranice.³⁰ Smatra se da je filmsko piratstvo započelo upravo s piratima koji su kamkorderima snimali filmove prikazane u kinima, najčešće nakon premijere filma, a taj je postupak poznat pod nazivom „ripping“ („kopiranje“). Takve snimke filmova loše su kvalitete jer se u pozadini snimke također čuju i zvukovi publike. Kako bi se kvaliteta zvuka poboljšala, pirati su počeli sinkronizirati snimanje kamera s drugom snimkom. Osim na ovaj način, filmovi su se piratizirali i kopiranjem zaslona s DVD-om. Filmske tvrtke često objavljuju promotivne primjerke filma za kritičare i ljude iz industrije da ih unaprijed pregledaju. Kako bi snimka bolje izgledala, pirati bi uklonili poruku „Promotional Copy Only“ te ju pustili kao DVD kopiranje. Trenutno su televizijske veze najčešći način za piratizaciju filmova. Pretplata na TV, digitalni stream i HDTV ripovi postaju sve popularniji s napretkom satelitskih i HD televizija (HDTV). Osim toga, HDTV kvaliteta može biti bolja od kvalitete DVD-a.³¹

Kako bi se ilegalno korištenje filmova smanjilo, dizajniran je tzv. „Antipiracy screen recording system“, odnosno sustav za snimanje zaslona protiv piratizacije. Nevidljiva IR zraka napravljena je tako da se prostire iza samoga zaslona što senzibilizira uređaje za snimanje i povlači sliku na snimljeni zaslon. Na dizajniranom sustavu izvedeno je nekoliko eksperimenata povećanjem broja IR odašiljača, a sustav je testiran na različita područja frekvencije i udaljenosti. Primjećuje se da je sustav sposoban izobličiti kameru na uređajima za snimanje, čime se sprječava piratizacija filma. Koristeći se navedenom metodom, piratstvo se, ukoliko se metoda primjeni u svim kinima širom svijeta, u velikoj mjeri može smanjiti.³²

³⁰ Usp. Kumar, Rajesh. Nav. Dj.

³¹ Usp. Butterfield, Sheryl. History of Movie Piracy, 22. rujana 2017. URL: <https://itstillworks.com/12187967/history-of-movie-piracy> (2021-03-16)

³² Usp. Kumar, Rajesh. Nav. Dj. Str. 301.-302.

4. Etika piratstva

Kao i kod svake druge problematike, kod pitanja etičnosti online piratizacije nailazimo na dvije suprotne strane. S jedne strane nalaze se tzv. „pirati”, odnosno zagovornici piratiziranja koji koriste piratizirani sadržaj i vjeruju da se piratizacija uvelike razlikuje od tradicionalne krađe, a s druge strane nalaze se protivnici piratstva, oni koji smatraju da je piratizacija krađa i koji žele zaštititi autorska prava na internetu. Obje strane imaju svoje stavove.³³

Zagovornici internetskog piratstva drže da piratstvo u pojedinim slučajevima može pomoći prodaji proizvoda te da je financijski utjecaj piratstva zanemariv. Osim toga, oni tvrde da osobe koje piratiziraju glazbu, filmove, softver, knjige, igre i sl. u većini slučajeva nisu oni koji bi taj proizvod legalno kupili. Zagovornici također tvrde da pojedinci piratiziraju npr. glazbu kako bi vidjeli sviđa li im se, te ukoliko im se sviđa, oni će kupiti CD ili legalne kopije pjesama te posjetiti koncerte te na taj način unijeti novac u sustav. Nadalje, oni ističu da velik dio zarade ne ide umjetniku te da umjetnicima mogu pomoći obožavatelji koji piratiziraju njihovu glazbu i doniraju im ili prisustvuju koncertima. S druge strane, protivnici internetskog piratstva drže da ono predstavlja veliku prijetnju kreativnom i umjetničkom razvoju u svijetu. Oni također ističu da piratstvo smanjuje zaradu stvarateljima sadržaja te na taj način smanjuje i poticaj da stvaraju nova djela. Osim toga, navode da, kada se radi o glazbi, većinu moderne glazbe ne proizvode samo umjetnici koji mogu dobiti naknadu pomoću koncerata i donacija, već ju proizvodi i pomoćno osoblje, među kojima su brojni inženjeri, dizajneri, izdavači i drugi.³⁴

Kršenje autorskih prava je od strane nositelja tih prava često prikazano kao krađa. Za primjer se može uzeti web stranica RIAA-e na kojoj se spominje da je (za krađu glazbe) pojam “piratstvo” previše blag pojam. S druge strane, na temelju brojnih istraživanja može se doći do zaključka da velik broj korisnika interneta ne brine dovoljno o samoj etičnosti neovlaštenog korištenja, preuzimanja i distribuiranja zaštićenog sadržaja s interneta. To pokazuje da milijuni ljudi ili čvrsto stoje iza toga da internetsko piratstvo nije isto što i tradicionalna krađa ili nemaju osnovne morale vrijednosti. Na prvi

³³ Usp. Hardy, Wojciech; Krawczyk, Michał; Tyrowicz, Joanna. Why is online piracy ethically different from theft? A vignette experiment. // Working papers 109, 24 (2013) str. 1-21. URL: https://www.wne.uw.edu.pl/inf/wyd/WP/WNE_WP109.pdf (2021-01-16)

³⁴ Usp. McGuigan, Brendan, Nav.dj.

pogled se doista čini da su ta dva pojma različita jer se fizičkom krađom žrtvi u potpunosti oduzima određeni objekt dok se internetskim piratstvom ne oduzima sve, već samo dio prihoda od prodaje. Tzv. „digitalni pirati“ opravdavaju razmjenu datoteka u slučajevima kada je zakonska kopija preskupa ili kada je nedostupna.³⁵

Glavni razlog zbog kojeg korisnici smatraju da je piratstvo moralan čin je činjenica da je vrlo lako otići na internet i preuzeti ono što im treba. Bez obzira radi li se o nekoj pjesmi ili filmu na internetu, za pristup je potrebno samo nekoliko klikova koji na prvu djeluju bezazleno. Osim toga, korisnicima nije jasno zašto, na primjer, ako neku pjesmu smiju slušati na Youtube-u, istu ne smiju jednostavno tako i preuzeti s interneta. Činjenica da je piratstvo ilegalno mnogi brzo ignoriraju kada preuzimaju sadržaj zaštićen autorskim pravima. Piratstvo krši pravo autora da prodaje i distribuira svoje djelo kako on sam želi. Međutim, postavlja se pitanje uzima li se internetskim piratstvom novac direktno od samog stvaratelja piratiziranog sadržaja. Industrija i stvaratelji sadržaja smatraju da je tako, dok im je glavni argument protiv piratstva taj da ono potkrada i potkopava stvaratelje piratiziranog sadržaja. Osim toga, oni tvrde da piratstvo uzrokuje smanjenje prodaje u glazbenoj, filmskoj i dr. industrijama te da tako negativno utječe na ekonomiju. Na temelju pojedinih procjena piratstvo u SAD-u uzrokuje gubitak od čak 200 i 250 milijardi dolara godišnje te gubitak od 750.000 radnih mjesta. Zbog navedenog je borba protiv piratstva uvedena u Kongres, s različitim prijedlozima zakona, kao što su SOPA (The Stop Online Piracy Act), PIPA (PROTECT IP Act) i bezbroj ponovnih postupaka s tim zakonima, u pokušaju zaustavljanja piratstva.³⁶

Bitka protiv elektroničkog piratstva započela je i prije postojanja interneta. Rani proizvođači softvera pokušali su spriječiti ljude da prave ilegalne kopije njihovog softvera pomoću sigurnosnih značajki. Velik je dio videozapisa i suvremene glazbe zaštićen tzv. DRM (Digital rights management) tehnologijom.³⁷ Osnovni cilj DRM tehnologija je kontrola upotrebe digitalnih sadržaja na način da se onemogućí pristup, kopiranje i pretvorbe u druge formate. DRM se prvenstveno odnosi na autorske sadržaje, kao što su na primjer umjetnička djela. Upravljanje digitalnim pravima nad sadržajima najčešće se koristi u glazbenoj i filmskoj industriji, no nerijetko se pojavljuje i u drugim područjima.

³⁵ Usp. Hardy, Wojciech; Krawczyk, Michał; Tyrowicz, Joanna. Nav. dj. Str 1.

³⁶ Usp. Eric. Piracy: helping or harming the world?, 2015. URL: <https://sites.udel.edu/cisc356/2015/04/12/piracy-helping-or-harming-the-world/>

³⁷ Usp. McGuigan, Brendan, Nav.dj.

Međutim, kritičari DRM tehnologija navode da upravljanje digitalnim pravima ponekad onemogućuju i njihovu legalnu upotrebu oštećivanjem medija za legitimne kupce te da hakeri lako mogu ukloniti DRM ako ga stvarno žele piratizirati.³⁸

Čini se da ni piratstvo, ni borba protiv njega neće uskoro nestati. Iz dana u dan razvijaju se nove sigurnosne mjere, kao i tehnike koje se koriste kako bi se one uklonile te kako bi se omogućila slobodna distribucija sadržaja zaštićenog autorskim pravima. Primjena DRM-a i ostalih sigurnosnih mjera izaziva reakciju potrošača, a pojedinci bojkotiraju proizvode koji implementiraju DRM. Akcije protiv internetskog piratstva su u Europi izazvale političku reakciju, a Piratska stranka (naziv za razne političke stranke u mnogo različitih zemalja) osvojila je mjesta u parlamentu. Sama priroda piratstva i spoznaja da različite zemlje o piratstvu imaju vrlo različite zakone je još jedan faktor koji komplicira pitanje u cjelini.³⁹

³⁸Usp. CARNet CERT u suradnji s LS&S (2007). Upravljanje digitalnim pravima (DRM). CCERT-PUBDOC-2007-10-207. URL: <https://www.cis.hr/www.edicija/LinkedDocuments/CCERT-PUBDOC-2007-10-207.pdf> (2021-04-24) Str. 5.

³⁹Usp. McGuigan, Brendan, Nav.dj.

5. Studenti kao pirati

Mladi su od malena učeni da je krađa nezakonita pa je tako mala vjerojatnost da bi bilo koji student ušao u trgovinu, ugurao npr. CD u svoju torbu i napustio trgovinu bez plaćanja. Međutim, samo zato što kod piratiziranja sadržaja na internetu ne postoji fizički, opipljivi predmet, ne znači da ta radnja predstavlja manji zločin. Mladi velik dio svoga dana provedu na internetu pa je za njih dijeljenje medijskog sadržaja na mreži gotovo dio svakodnevice. Jedan od glavnih argumenata studenata koji piratiziraju je taj da je malo vjerojatno da će pojedine osobe biti uhvaćene i kažnjene, jer u piratstvu sudjeluje veliki broj drugih ljudi. Studenti, profesori, administratori i istraživači na fakultetima neprestano stvaraju svoje intelektualno vlasništvo. Znanstvene inovacije, književna djela, glazbene skladbe i sl. predstavljaju intelektualno vlasništvo njihovog stvaratelja, a svaki stvaratelj treba sam odlučiti kada će i kako objaviti i distribuirati svoj rad te tko će ga koristiti. Ukoliko prijave autorska prava ili patent, ti stvaratelji mogu od svoga rada i profitirati. U slučaju da pojedini student sam stvori svoje intelektualno vlasništvo, on će zasigurno očekivati da sam odlučuje kako će se ono koristiti. Svatko tko očekuje da se poštuju njegova vlastita prava intelektualnog vlasništva, odgovoran je poštivati prava intelektualnog vlasništva drugih. Ista prava vrijede za sve stvaratelje, bez obzira jesu li oni studenti ili poznati znanstvenici, glazbenici i sl.⁴⁰

Istraživački projekt iz 2016. godine, kojem se studente ispitivalo o njihovom ponašanju i stavovima prema piratstvu, donio je iznenađujuće rezultate. Naime, utvrđeno je da je samo svaki peti ispitanik svoje nastavne materijale nabavio legalnim putem. Osim toga, rezultati su utvrdili da su pojedini studenti preuzeli piratski materijal bez da su znali da on nije zakonit, dok se drugi, zbog velikih troškova nastavnih materijala, nisu brinuli o zakonitosti. Osim materijala za čitanje, studenti često piratiziraju i fotografije i videozapise s interneta. Međutim, utvrđeno je da studenti nisu jedini na fakultetu koji piratiziraju. Obzirom da se razvojem tehnologije na nastavi počelo koristiti sve više

⁴⁰Usp. Online Piracy: A Potential Danger of College Life. URL: <https://terpfamily.umd.edu/online-piracy-potential-danger-college-life> (2021-02-05)

digitalnih materijala, velik broj studenata, ali i nastavnika, u svrhu pronalaska potrebnih materijala, koriste Google pri čemu zanemaruju zakon o autorskim pravima.⁴¹

Adolescenti pripadaju skupini koja je posebno osjetljiva na iskušenja internetskog piratstva, a to proizlazi iz činjenice da ekonomsko i etično funkcioniranje odraslih i adolescenata određuju različiti čimbenici. Upravo su adolescenti oni koji najviše preuzimaju datoteke s interneta, a pojedina istraživanja pokazuju da digitalne datoteke iz ilegalnih izvora preuzima samo 6% osoba starijih od 40 godina. Jedan od glavnih kriterija internetskog piratstva je upravo dobni kriterij. Internetsko piratstvo nije vezano isključivo uz adolescente, već je primjetno i u starijim dobnim skupinama. Osim toga, poznato je da se adolescenti također koriste i novim tehnologijama na drugačiji način od starije populacije, npr. svojih roditelja ili profesora. Mladi se digitalnim medijima uglavnom koriste kao komunikacijskim alatom, kao izvorom zabave, kao i multimedijem te u svrhu stvaranja vlastite slike svijeta. Zlouporaba IKT-a (informacijske i komunikacijske tehnologije) generira širok spektar rizičnih ponašanja, a u velikom broju slučajeva mogu prijetiti nečijem mentalnom, socijalnom, moralnom i fizičkom stanju. Međutim, internetsko piratstvo ne utječe na sve adolescente jednako. Spol, vrsta škole, rasa i stil korištenja IKT-a su čimbenici koji čine razliku. Muškarci piratiziraju više od žena, dok Afroamerikanci piratiziraju manje od ostalih rasa. Nadalje, studenti na višim godinama studija piratiziraju više od onih na nižim, dok će osobe koje imaju brži internet također više piratizirati. Brojna istraživanja o internetskom piratstvu među adolescentima pokazuju da je jedan od glavnih čimbenika koji pokreće ilegalne aktivnosti na ovom području razmjena nezakonito dobivenih datoteka. Društveni procesi koji se odvijaju u okruženju vršnjaka potiču i pozitivno i negativno ponašanje vezano uz nove medije.⁴²

⁴¹Usp. García Mathewson, Tara. As many as 80% of students could be pirating learning materials, 2016.
URL:<https://www.highereddive.com/news/as-many-as-80-of-students-could-be-pirating-learning-materials/417441/>
(2021-02-06)

⁴²Usp. Tomczyk, Łukasz. Nav. dj. Str. 1.-3.

6. Piratstvo u Hrvatskoj

Za zaštitu prava intelektualnog vlasništva u Hrvatskoj je nadležan Državni zavod za intelektualno vlasništvo. U svrhu bolje zaštite prava intelektualnog vlasništva u Republici Hrvatskoj formirano je i nacionalno koordinacijsko tijelo.⁴³ Na snazi je i niz zakona koji štite prava nositelja intelektualnog vlasništva. Navedeni zakoni temelje se na međunarodnim i europskim standardima. Takvom se pravnom zaštitom osigurava:

- zaštita uloženog truda i vremena te stvaralačkih nastojanja,
- zaštita novčanih ulaganja u proizvodnju intelektualnih tvorevina,
- zaštita gospodarskog razvoja koji se zasniva na intelektualnom stvaralaštvu uz čuvanje javnih interesa.⁴⁴

U Hrvatskoj kao najviša upravljачka razina koordinacije svih poslova i aktivnosti za zaštitu povreda prava intelektualnog vlasništva djeluje Nadzorno vijeće za provedbu prava intelektualnog vlasništva. Članovi tog vijeća su državni dužnosnici iz nadležnih tijela državne uprave. Spomenuto Nadzorno vijeće vrši nadzor nad provođenjem prava intelektualnog vlasništva na temelju stalnih izvješća Koordinacijskog povjerenstva za provedbu prava intelektualnog vlasništva, statističkih izvješća o povredama prava intelektualnog vlasništva te sličnih podataka.⁴⁵

Prema izvještajima iz 2018.godine, do kraja 2022. prihodi izgubljeni zbog internetskog piratstva iznosit će 51,6 milijardi američkih dolara, a pojedini stručnjaci tvrde kako se ono nikada neće iskorijeniti. Podaci koje je 2016.godine istražila tvrtka MUSO, nikako nam ne idu u prilog. Naime,

⁴³Usp. Ministarstvo i održivog razvoja. Krivotovornine i piratski proizvodi. URL: <https://www.szp.hr/sve-potrosacke-teme-na-jednom-mjestu/krivotvorine-i-piratski-proizvodi/59> (2021-03-16)

⁴⁴Usp.Koordinacijsko povjerenstvo za provedbu prava intelektualnog vlasništva. Što je provedba prava intelektualnog vlasništva?, 2012. URL: <http://www.stop-krivotvorinama-i-piratstvu.hr/hr/provedba-prava/provedba-prava/> (2021-01-10)

⁴⁵Usp.Koordinacijsko povjerenstvo za provedbu prava intelektualnog vlasništva. Koordinacija provedbe prava intelektualnog vlasništva u Republici Hrvatskoj, 2012. URL: <http://www.stop-krivotvorinama-i-piratstvu.hr/hr/provedba-prava/koordinacija-provedbe/> (2021-01-10)

po broju učestalosti piratiziranja, Hrvatska je čak četvrta zemlja u svijetu. Ispred se nalaze Latvija, Bugarska i Litva, a ispod nas Španjolska, Grčka i Srbija.⁴⁶ Voditelj usluga filma i televizije tvrtke MUSO te NEM-ov panelist, Chris Andreson, tvrdi kako su posjeti piratskim internetskim stranicama za televizijski sadržaj porasli globalno za 3,4 posto od 2016. do 2018. godine. Međutim, u Njemačkoj samo 1,71% internetske populacije piratizira internetski sadržaj. Temeljni razlog tomu jest činjenica da, ukoliko u Njemačkoj ilegalno preuzmete seriju ili film, možete biti kažnjeni s 900 do 2000 eura po filmu ili seriji. Međutim, kada govorimo o zakonima u Hrvatskoj, internetski operateri nemaju pristup sadržaju pa im nije dozvoljeno provjeravanje ilegalnog preuzimanja sadržaja na internetu. To pravo mogu ostvariti samo temeljem sudskog naloga.⁴⁷

Međutim, Ured za intelektualno vlasništvo Europske unije (EUIPO) je objavio statistiku o kršenju digitalnih autorskih prava u 28 zemalja članica EU i ona ističe uglavnom dobre vijesti. Objavljeni podaci uključuju ilegalno preuzimanje sadržaja na mobilnim i desktop uređajima, a odnose se na razdoblje između siječnja 2017. i rujna 2018. godine. Oblici piratstva koji su se ispitali su streaming, torrenti, „obični“ download i stream ripping. Ovo istraživanje pokazuje kako je pristupanje piratskom sadržaju u navedenom razdoblju u padu za oko 15%. U najvećem se postotku smanjila piratizacija glazbe, čak za 32%. Piratizacija filmova smanjila se za oko 19%, a televizije oko 8% manje nego godinu prije. Ako gledamo po zemljama, Hrvatska se nalazi oko sredine ljestvice s piratizacijom nešto većom od prosjeka u Europskoj uniji. Najveći postotak piratiziranog sadržaja imaju Latvija i Litva, a najmanji Italija, Njemačka i Finska. Jedna od lošijih vijesti je da se, kad se radi o dostupnosti legalnih glazbenih streaming servisa, Hrvatska nalazi na zadnjem mjestu. Istraživanja također pokazuju da, kad je riječ o oblicima piratstva koji se koriste, Hrvati najčešće posežu za torrentima. Osim toga, rezultati pokazuju da oko 75% ukupnog piratstva otpada na ilegalni streaming. Oko 3,1% stanovništva EU smatra se korisnicima ovih usluga, dok ih je u Hrvatskoj oko 2,5%. Najpopularniji načini

⁴⁶Usp. Internetsko piratstvo je globalna pojava, a Hrvati su u njoj četvrti na svijetu, 2018. URL: <https://www.poslovni.hr/sci-tech/internetsko-piratstvo-je-globalna-pojava-a-hrvati-su-tu-cetvrti-na-svijetu-340547> (2021-02-06)

⁴⁷Usp. Čizmić, Martina. Hrvatska je četvrta zemlja po piratizaciji u svijetu!, 2018. URL: <https://zimo.dnevnik.hr/clanak/hrvatska-je-cetvrta-zemlja-po-piratizaciji-na-svijetu---515954.html> (2021-02-12)

pristupanja ilegalnim glazbenim sadržajima u Hrvatskoj su javni torrenti koje koristi više od 59,70% korisnika, slijede YouTube ripping, streaming, web download i privatni torrenti.⁴⁸

U ožujku 2018. godine agencija Hendaal provela je istraživanje u Hrvatskoj za HDU (Hrvatska diskografska udruga) na nacionalno reprezentativnom uzorku od 800 ispitanika metodom online intervjua. Navedenim istraživanjem utvrđeno je da čak 66% hrvatskih građana koristi neki ilegalni način dolaska do glazbe. Međutim, u isto vrijeme njih čak više od 80% smatra kako bi umjetnici i glazbenici trebali moći živjeti od svoga rada. Predsjednik HDU-a navodi da rezultati provedenog istraživanja predstavljaju novi izazov diskografima i zaštitnicima intelektualnog vlasništva te se može zaključiti kako je nužna dodatna edukacija i podizanje razine svijesti građana koji nisu svjesni da dolaze do glazbe na ilegalan način, a može se vidjeti da je takvih puno. Naime, čak 44% ispitanika smatra da je skidanje glazbe s Youtubea na računalo legalno, gotovo 20% da je skidanje glazbe sa stranica za hosting i dijeljenje glazbe putem torrenta legalno, a samo njih 34% koristi isključivo „legalnu“ glazbu. Nadalje, samo 16% ispitanika smatra da bi u budućnosti mogli koristiti plaćene servise, a njih oko 50% spremno je mjesečno izdvojiti najviše 10kn za servis za slušanje glazbe. Osim toga, njih samo 3% bilo bi voljno izdvojiti za uobičajenu cijenu mjesečne preplate, između 51 i 75kn, dok je samo 1% spremno izdvojiti i više od tog iznosa.⁴⁹

⁴⁸Usp. EUIPO. Online Copyright Infringement in the European Union: Music, Films and TV (2017-2018), Trends and Drivers, 2019. URL:<https://euiipo.europa.eu/ohimportal/hr/web/observatory/online-copyright-infringement-in-eu> (2021-03-14) Str.6.-28.

⁴⁹Usp.Hrvatska diskografska udruga. Istraživanje o navikama slušanja glazbe u Hrvatskoj, travanj 2018. URL:<https://hdu.hr/2019/09/11/istrazivanje-o-navikama-slusanja-glazbe-u-hrvatskoj/> (2021-03-14)

7. Istraživanje stavova i ponašanja studenata u kontekstu internetskog piratstva

7.1. Cilj i svrha istraživanja

Studenti, kao dio adolescentske populacije, čine skupinu unutar društva koja najviše ilegalno preuzima datoteke s interneta. Jedan od glavnih razloga takvoga stanja je činjenica da studenti gotovo svakodnevno koriste različite znanstvene i stručne radove, knjige i slične internetske sadržaje koji su im potrebni u svrhu izvršavanja njihovih studentskih obaveza, a takvi im sadržaji često nisu cjenovno pristupačni. Osim toga, poznato je da mladi provode više vremena na internetu od starije populacije, pa su tako i podložniji takvom ponašanju. Upravo je iz tog razloga provedeno istraživanje čiji je cilj bio dobiti uvid u stavove i ponašanja studenata u kontekstu internetskog piratstva, u ovom slučaju sa Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera. Polazeći od činjenice da je danas u Hrvatskoj kršenje autorskih prava u online okruženju općeprihvaćena pojava te da je Hrvatska jedna od vodećih zemalja po pitanju učestalosti piratiziranja online sadržaja, svrha ovoga istraživanja jest uvidjeti koji su temeljni razlozi takvog stanja. Pitanja o stavovima i ponašanju studenata u kontekstu internetskog piratstva dio su većeg upitnika. Upitnik je konstruiran te je anketa provedena u okviru studentskog projektnog rada za potrebe i pod mentorstvom članova Centra za digitalnu etiku Filozofskog fakulteta u Osijeku.

U ovom su istraživanju postavljena sljedeća istraživačka pitanja:

1. Jesu li anketirani studenti upoznati s pojmom internetskog piratstva?
2. Koliko često anketirani studenti piratiziraju sadržaje na internetu?
3. Koji su temeljni razlozi zbog kojih se anketirani studenti odluče piratizirati?

Osim toga, postavljene su i sljedeće hipoteze:

1. Anketirani studenti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera nisu dovoljno upoznati s pojmom internetskog piratstva.

2. Anketirani studenti piratiziraju sadržaje s interneta barem nekoliko puta mjesečno.
3. Anketirani studenti na internetu najčešće piratiziraju glazbu, filmove i serije.
4. Često visoka cijena legalnih sadržaja temeljni je razlog zbog kojeg anketirani studenti piratiziraju.
5. Anketirani studenti smatraju da obrazovni sadržaji svima trebaju biti dostupni.

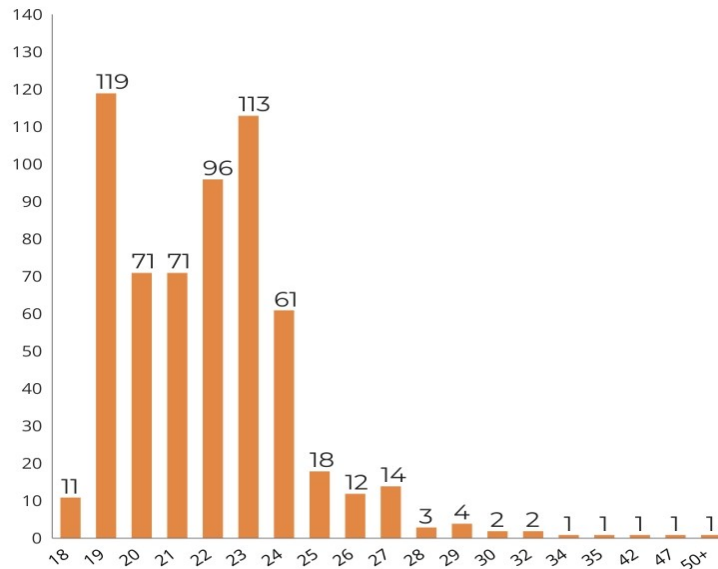
7.2. Metodologija

Metoda koja se koristila u ovom istraživanju jest kvantitativna metoda, konkretnije metoda anketiranja. Online anketa kreirana je putem Google obrasca u svrhu provođenja istraživanja u sklopu pilot projekta „Digitalna etika u akademskoj zajednici“ na Centru za digitalnu etiku Filozofskog fakulteta u Osijeku. Anketni upitnik je tematski podijeljen na tri dijela pa je uz internetsko piratstvo, sadržavao i pitanja vezana uz plagiranje u online okruženju te online oglašavanje. Dio anketnog upitnika vezanog uz internetsko piratstvo, a što je tema ovog diplomskog rada, sastoji se od pet pitanja koja su sva zatvorenog tipa, a u svakom pitanju navedeno je nekoliko različitih tvrdnji. Anketa započinje s devet pitanja koja se odnose na prikupljanje općih, sociodemografskih podataka poput dobi, spola, završenog fakulteta, prebivališta, opredijeljena itd. Ciljani ispitanici su studenti sa svih sastavnica Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera.

Anketiranje se provodilo od veljače do travnja 2020. godine. Anketa je proširena putem društvenih mreža, prvenstveno Facebooka, točnije rečeno studentskih grupa, pojedinačnih poveznica i sličnog, no isto tako i kontaktiranjem nastavnog osoblja na sastavnicama Sveučilišta kako bi se anketa distribuirala studentima. U analizi podataka istraživanja korištene su metode deskriptivne statistike. Osim grafičkih i tabelarnih podataka i frekvencijske analize, izračunate su mjere centralne tendencije (aritmetička sredina, medijan i mod). Za statističku obradu prikupljenih podataka korišten je programski paket Statistica.

7.3. Uzorak ispitanika

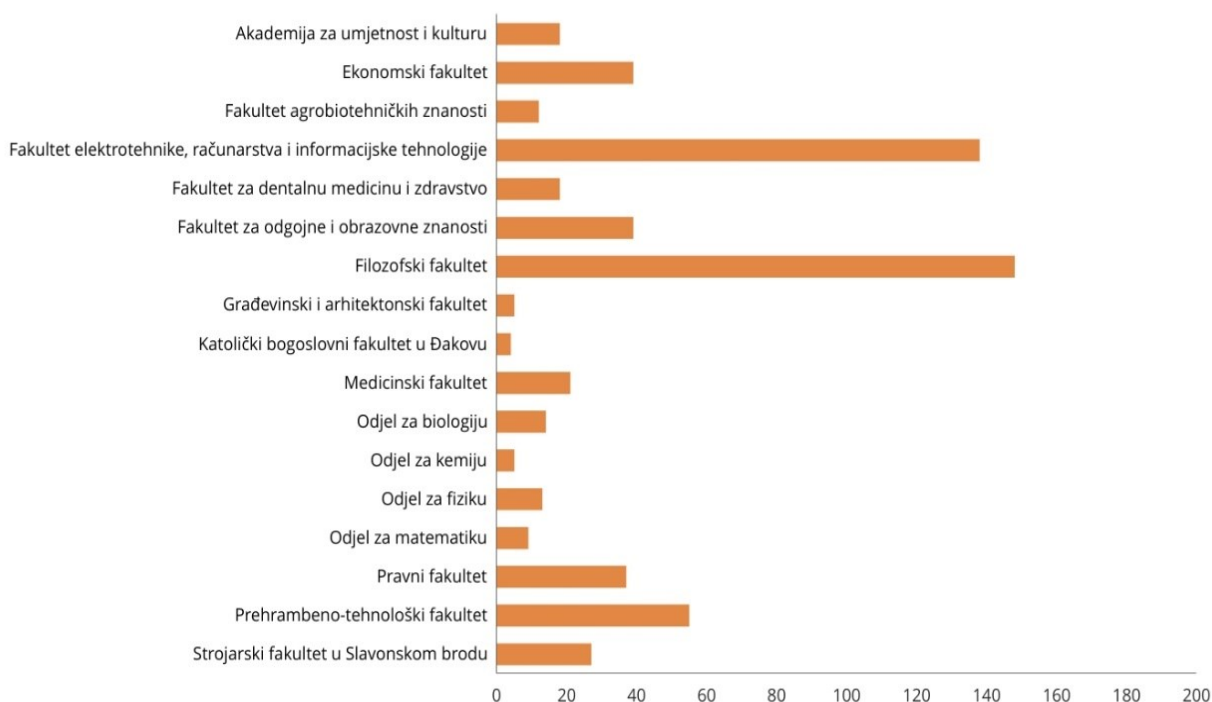
Uzorak ispitanika sastoji se od 602 osobe. U uzorku prevladavaju osobe ženskog spola kojih je bilo 364 (60.5%), dok je muških ispitanika bilo 238, odnosno 39.5%. Na pitanje koje se odnosilo na dob ispitanika ponuđeni su odgovori u rasponu od 18 do 49 te opcija 50+ godina (Slika 1).

Slika 1. Grafički prikaz udjela ispitanika prema dobi

Kao što se može iščitati sa grafikona, ispitanici su većim djelom mlađa populacija. Najviše je onih od 19 (19.8%) i 23 (18.8%) godina, a potom onih od 22 (15.9%), 21 (11.8%) i 20 (11.8%) godina. Starijih od 30 godina samo je njih 7.

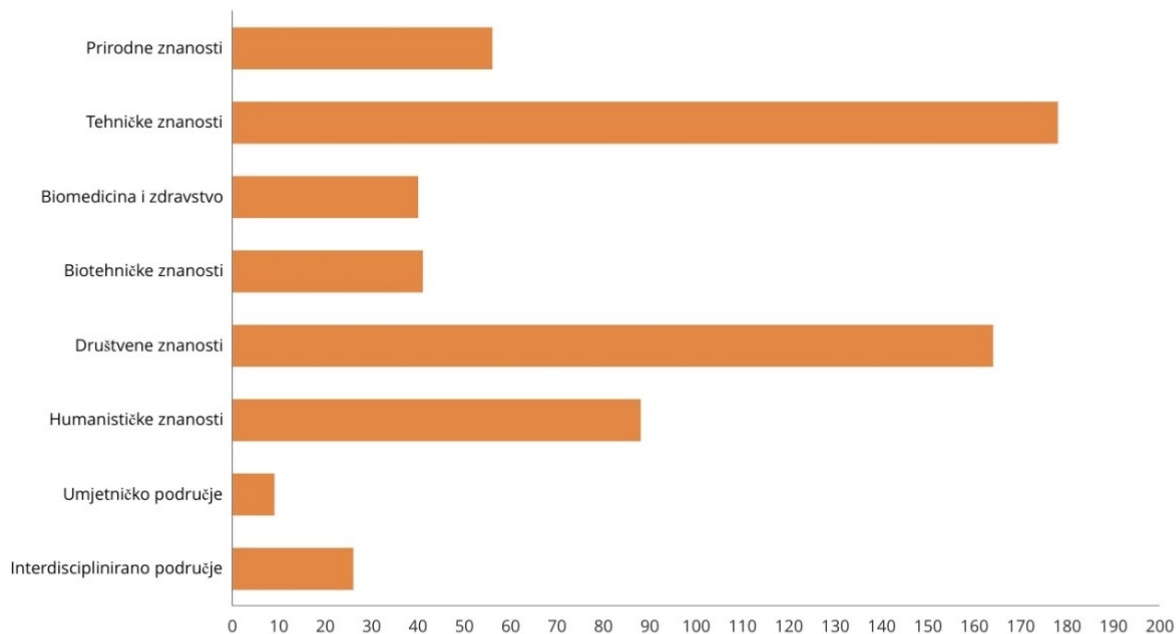
Sljedeće pitanje odnosilo se na upisani fakultet/odjel (Slika 2).

Slika 2. Grafički prikaz ispitanika prema upisanom fakultetu/odjelu

Kao što je vidljivo na slici 2, u anketi su sudjelovali ispitanici sa svih fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, a najveći udio ispitanika studira na Filozofskom fakultetu, njih čak 24.6% posto, odnosno 148 ispitanika, zatim slijedi Fakultet elektrotehnike, računarstva i informacijskih tehnologija s 22.9% ispitanika. Znatno je udio i ispitanika s Prehrambeno-tehnološkog fakulteta, 9.1%, Ekonomskog fakulteta i Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti čiji je udio jednak, a iznosi 6.5 % te s Pravnog fakulteta s postotkom od 6.1%.

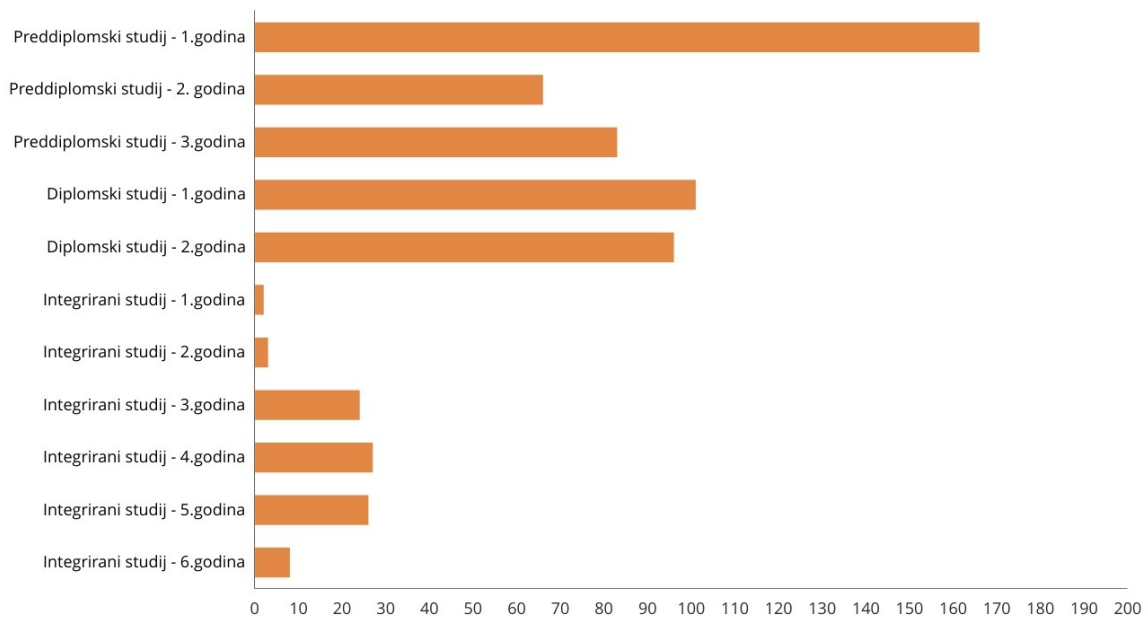
Sljedeće se pitanje odnosilo na područje studiranja ispitanika, gdje je najveći udio označio da studira tehničke znanosti, njih čak 178, odnosno 29.6% te društvene znanosti, njih 164, odnosno 27.2%., dok je najmanji udio ispitanika označio da pripada umjetničkom području, njih samo 9, što je postotak od 1.5% (Slika 3).

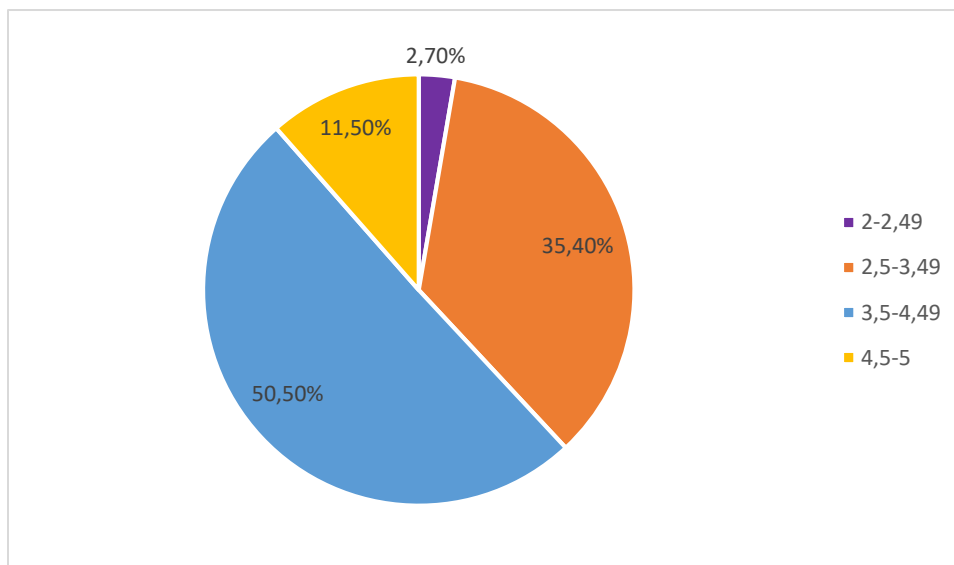
Slika 3. Grafički prikaz ispitanika prema području studiranja

Ispitanici su potom trebali označiti koji je njihov studentski status. Kako je bilo i za očekivati, velika većina ispitanika odgovorilo je da su redovni studenti, njih 542, ravno 90%, dok su njih samo 60, odnosno 10% izvanredni studenti.

Sljedeće se pitanje odnosilo na godinu studija ispitanika. Najveći broj ispitanika je na prvoj godini preddiplomskog studija, njih 166 (27.56%), zatim slijede studenti s prve godine diplomskog studija, njih 101 te studenti s druge godine diplomskog studija, njih 96 (15.95%). Najmanji je udio studenata s prve godine integriranog studija (0.3%), druge godine integriranog studija (0.5%) te sa šeste godine integriranog studija (1.3%) (Slika 4).

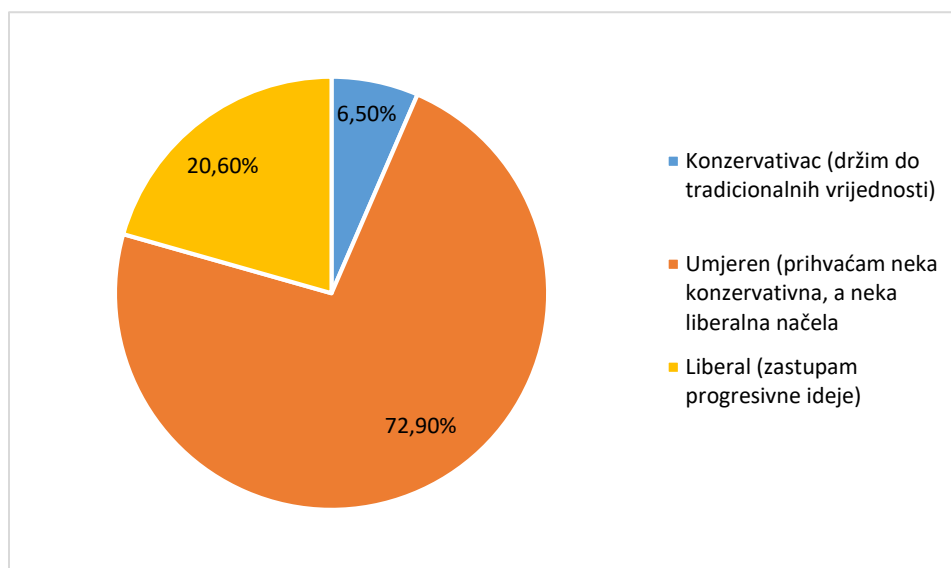
Slika 4. Grafički prikaz ispitanika prema godini studija

Slika 5. Grafički prikaz ispitanika prema prosječnoj ocjeni ostvarenoj tijekom studija

Ispitanici su potom trebali označiti koju su prosječnu ocjenu ostvarili tijekom studija. Najveći broj ispitanika kao odgovor označilo je ocjenu 3.5-4.49, njih malo više od pola, odnosno 50.5%, dok je najmanji udio označilo onu najmanju ocjenu 2-2.49, njih samo 2.7% (Slika 5).

Sljedeće se pitanje odnosilo na prebivalište ispitanika gdje je njih 377, odnosno 62.6% označilo da žive u gradu, dok je njih 37.4% označilo da žive na selu.

Slika 6. Grafički prikaz ispitanika prema njihovom opredjeljenju

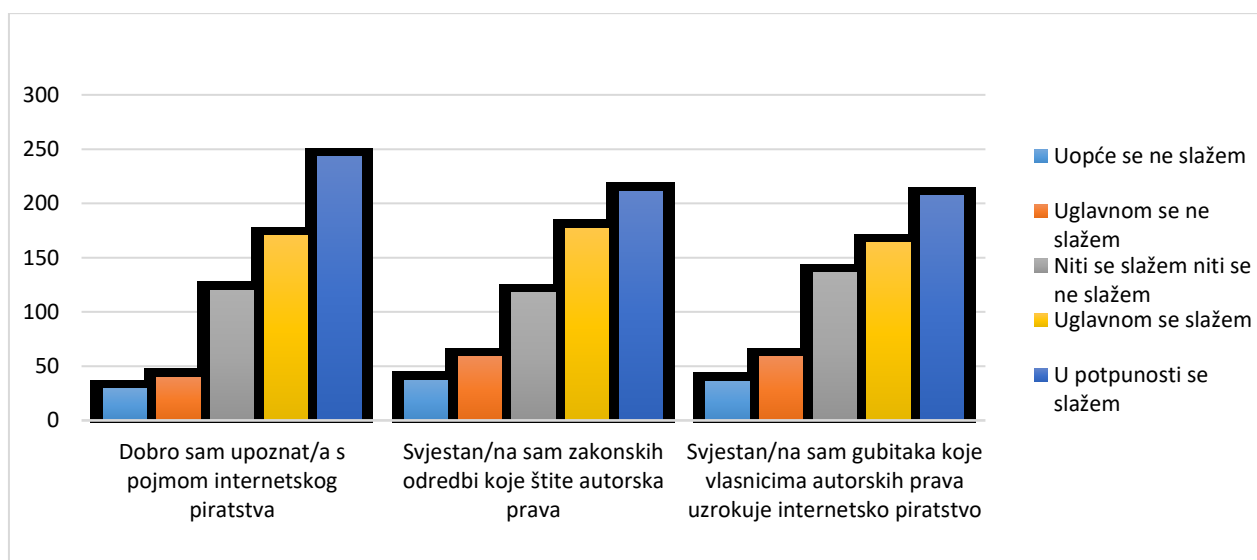
Posljednje pitanje u ovom dijelu ankete odnosilo se na opredjeljenje, odnosno uvjerenja ispitanika. Kao što je bilo i za očekivati, značajan udio ispitanika, njih 72.9%, odgovorilo je da su umjereni, odnosno da prihvaćaju neka konzervativna, a neka liberalna načela. Udio od 20.6% ispitanika smatra se liberalnim, odnosno zastupaju progresivne ideje dok se samo 6.5% smatra konzervativcima, drže do tradicionalnih vrijednosti (Slika 6).

7.4. Rezultati istraživanja

Nakon osnovnih pitanja sociodemografskog tipa, ispitanici su odgovarali na određen niz pitanja koja se tiču pojma internetskog piratstva. Navedeni dio ankete sastoji se od niza od pet pitanja, a svako pitanje sadrži nekoliko potpitanja. Navedena pitanja zatvorenog su tipa te ona sadrže ponuđene odgovore intenziteta.

7.4.1. Poznavanje pojma internetskog piratstva i posljedica njegovog korištenja

Kao što je ranije već spomenuto, osobe koje piratiziraju često nisu ni svjesne da to čine te zapravo ni ne znaju što je točno internetsko piratstvo i koliko loše ono utječe na vlasnike piratiziranog sadržaja. Upravo se zbog toga u prvom pitanju ovog dijela ankete htjelo saznati koliko su zapravo ispitanici upoznati sa samim pojmom internetskog piratstva i njegovih posljedica. U pitanju su navedene tri tvrdnje, a ispitanici su svoj stupanj slaganja mogli označiti na ponuđenoj 5-stupanjskoj Likertovoj skali (1 - Uopće se ne slažem, 2 - Uglavnom se ne slažem, 3 - Niti se slažem niti se ne slažem, 4 - Uglavnom se slažem, 5 - U potpunosti se slažem). Ispitanici prema poznavanju pojma internetskog piratstva, svjesnosti zakonskih odredbi koje štite autorska prava i gubitaka koje vlasnicima autorskih prava uzrokuje internetsko piratstvo grafički su prikazani su na slici 7.

Slika 7. Grafički prikaz ispitanika prema educiranosti o pojmu internetskog piratstva i njegovih posljedica

Prva tvrdnja ovoga pitanja glasila je: „Dobro sam upoznat/a s pojmom internetskog piratstva.“ Više od dvije trećine ispitanika uglavnom se ili u potpunosti slaže da su dobro upoznati s pojmom internetskog piratstva, dok manji dio ispitanika, njih samo 69, odnosno 11.47%, smatra da ne znaju dobro što je internetsko piratstvo. Takvi rezultati ukazuju da je većina anketiranih studenata svjesna što je internetsko piratstvo te zna kakve su njegove posljedice. To potvrđuju i odgovori kojima su iskazali stupanj slaganja s dvije preostale tvrdnje. Više od 60% anketiranih studenata uglavnom je ili u potpunosti svjesno zakonskih odredbi koje štite autorska prava, kao i gubitaka koje vlasnicima autorskih prava uzrokuje internetsko piratstvo. Znatno manji broj ispitanika, njih manje od 16%, označio je da nisu upućeni u postojanje zakonske regulative niti su svjesni mogućih gubitaka koje trpe vlasnici autorskih prava zbog internetskog piratstva.

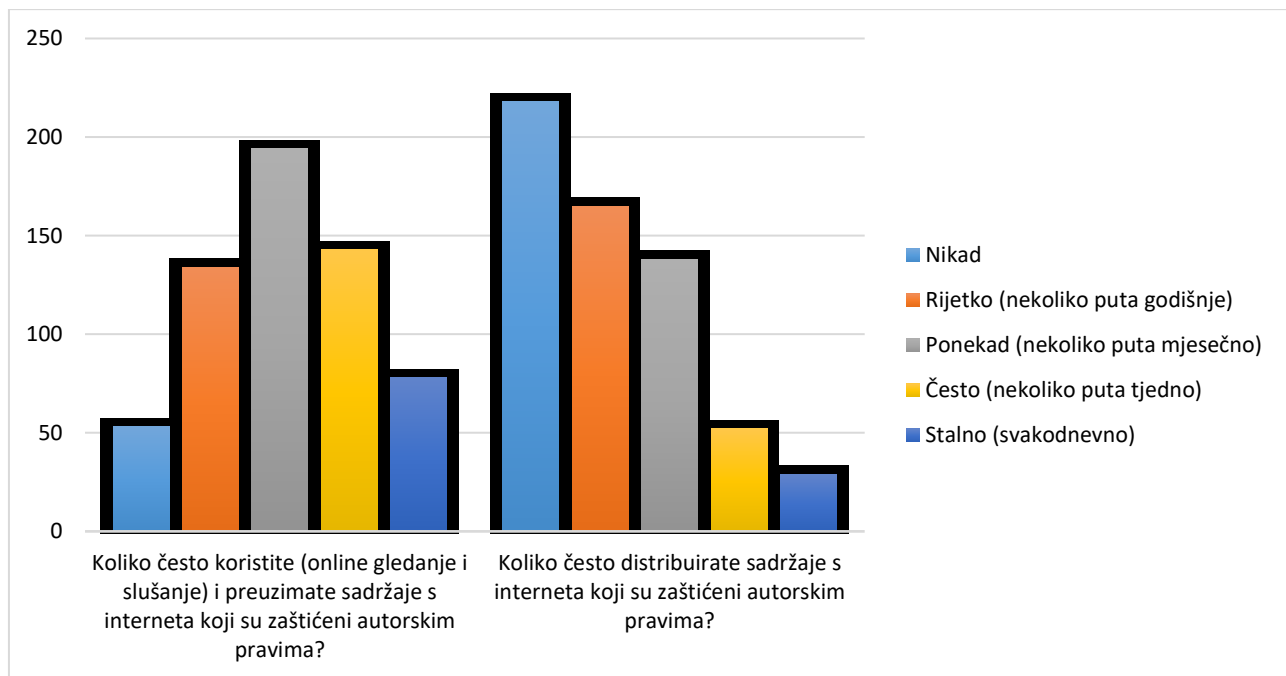
Tablica 1: Srednje vrijednosti za stupanj slaganja s tvrdnjama o pojmu internetskog piratstva i njegovih posljedica.

Tvrdnja	Aritmetička sredina	Medijan	Mod
Dobro sam upoznat/a s pojmom internetskog piratstva	3.93	4	5
Svjestan/na sam zakonskih odredbi koje štite autorska prava	3.77	4	5
Svjestan/na sam gubitaka koje vlasnicima autorskih prava uzrokuje internetsko piratstvo	3.74	4	5

Najveća prosječna vrijednost u ovome pitanju izračunata je za tvrdnju „Dobro sam upoznat/a s pojmom internetskog piratstva“ a iznosi 3.93. Za tvrdnju „Svjestan/na sam zakonskih odredbi koje štite autorska prava“ prosječna vrijednost iznosi 3.77, dok je nešto manja za posljednju tvrdnju „Svjestan/na sam gubitaka koje vlasnicima autorskih prava uzrokuje internetsko piratstvo“, 3.74. Da se ispitanici uglavnom slažu s navedenim tvrdnjama pokazuje i rezultat za medijan, koji za sve tri tvrdnje iznosi 4. Osim toga, slaganje ispitanika također potvrđuje i činjenica da mod za sve tri tvrdnje iznosi 5, odnosno da su se studenti sa svakom tvrdnjom najčešće u potpunosti složili (Tablica 1).

7.4.2. Učestalost neovlaštenog korištenja, preuzimanja ili distribuiranja sadržaja s interneta

Po broju učestalosti piratiziranja, Hrvatska je čak četvrta zemlja u svijetu. Upravo zbog te činjenice, bilo je potrebno saznati koliko zapravo često studenti piratiziraju pa tako drugo pitanje ovog dijela ankete glasi: „Koliko često koristite, preuzimate ili distribuirate sadržaje s interneta koji su zaštićeni autorskim pravima?“ Ovo se pitanje sastoji od dva potpitanja, a ispitanici su ponovno svoj odgovor mogli označiti na 5-stupanjskoj Likertovoj skali (1 - Nikad, 2 - Rijetko (nekoliko puta godišnje), 3 - Ponekad (nekoliko puta mjesečno), 4 - Često (nekoliko puta tjedno), 5 - Stalno (svakodnevno)). Odgovori ispitanika prikazani su stupčastim grafikonima na slici 8.

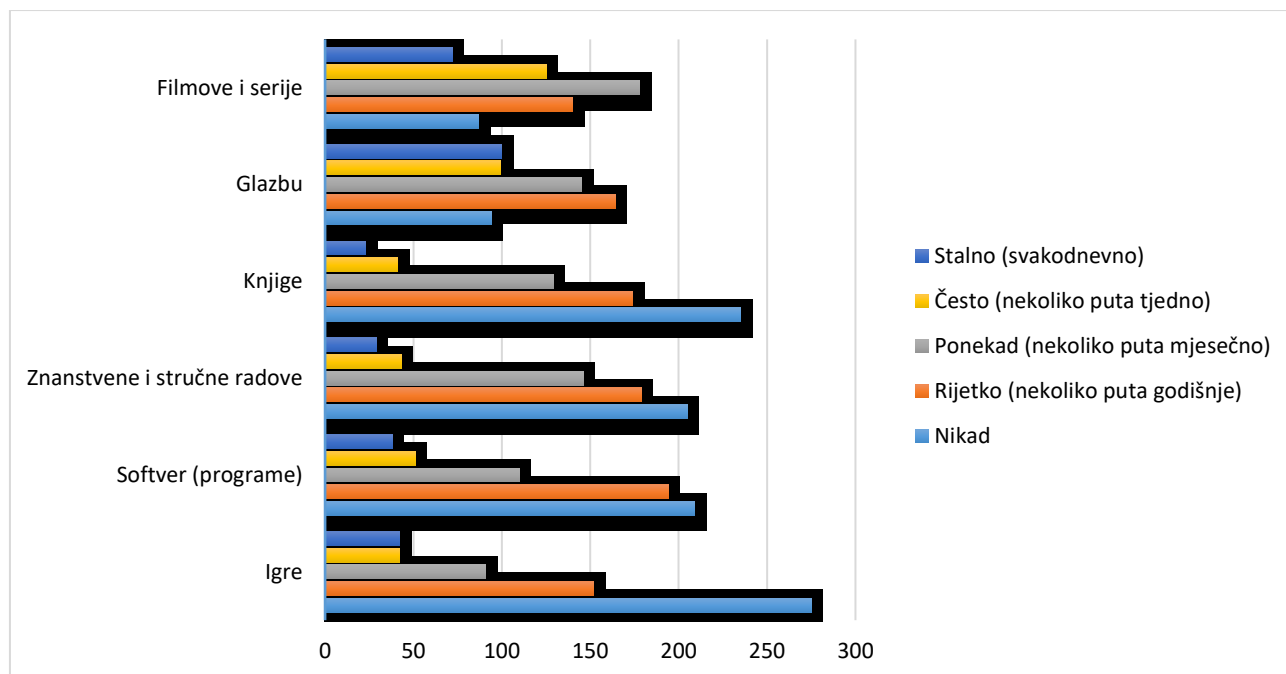
Slika 8. Grafički prikaz ispitanika prema učestalosti korištenja, preuzimanja i distribuiranja zaštićenog internetskog sadržaja

Prvo potpitanje glasilo je: „Koliko često koristite (online gledanje i slušanje) i preuzimate sadržaje s interneta koji su zaštićeni autorskim pravima?“ Najveći udio ispitanika, njih čak 194 (32.23%), označio je da to radi ponekad, odnosno nekoliko puta mjesečno, dok više od 36% ispitanika to radi svaki dan ili nekoliko puta tjedno. Udio od 22.26% anketiranih studenata označio je da to radi rijetko. Zabrinjavajuća je činjenica da je najmanji udio ispitanika označio kako to nikada ne radi, njih samo 8.8%. Na drugo potpitanje „Koliko često distribuirate sadržaje s interneta koji su zaštićeni

autorskim pravima?“ ispitanici su dali znatno drugačije odgovore. Najveći udio anketiranih studenata, njih čak 218 (36.21%), nikada ne distribuiraju zaštićene internetske sadržaje. Više od 40% ispitanika to radi rijetko ili ponekad, dok značajno mali udio, njih nešto više od 13%, to radi često ili stalno. Takvi dobiveni rezultati ukazuju da anketirani studenti znatno više koriste i preuzimaju zaštićene internetske sadržaje nego što ih distribuiraju. Navedenu tvrdnju potvrđuju i rezultati moda, koji za prvo potpitanje iznosi 3, što znači da je najveći udio anketiranih studenata označio da jednom mjesečno koristi i preuzima zaštićene internetske sadržaje. Mod za drugo potpitanje iznosi 1, što znači da najveći udio studenata nikada ne piratizira distribuiranjem.

7.4.3. Najčešće piratizirani internetski sadržaji

Poznata je činjenica da internetsko piratstvo vrlo loše utječe na zabavnu industriju, odnosno glazbenu i filmsku. Međutim, piratstvo zadaje mnoge probleme i softverskoj industriji, ali i nakladništvu. Kako bi bolje razumjeli razloge zbog kojih je Hrvatska tako visoko na ljestvici piratizacije, potrebno je saznati i koje sadržaje studenti najčešće piratiziraju, pa tako treće pitanje glasi: „Koliko često koristite, preuzimate ili distribuirate sljedeće sadržaje s interneta koji su zaštićeni autorskim pravima?“ Kao potpitanja navedeno je šest različitih vrsta sadržaja (filmovi i serije, glazba, knjige, znanstveni i stručni radovi, softver i igre) koje je moguće piratizirati na internetu, a ispitanicima su na 5-stupanjskoj Likertovoj skali ponuđeni isti odgovori kao i u prethodnom pitanju: 1 - Nikad, 2 - Rijetko (nekoliko puta godišnje), 3 - Ponekad (nekoliko puta mjesečno), 4 - Često (nekoliko puta tjedno), 5 - Stalno (svakodnevno). Odgovori ispitanika o učestalosti piratiziranja različitih sadržaja s interneta grafički su prikazani na slici 9.

Slika 9. Grafički prikaz ispitanika prema sadržaju koji najčešće piratiziraju

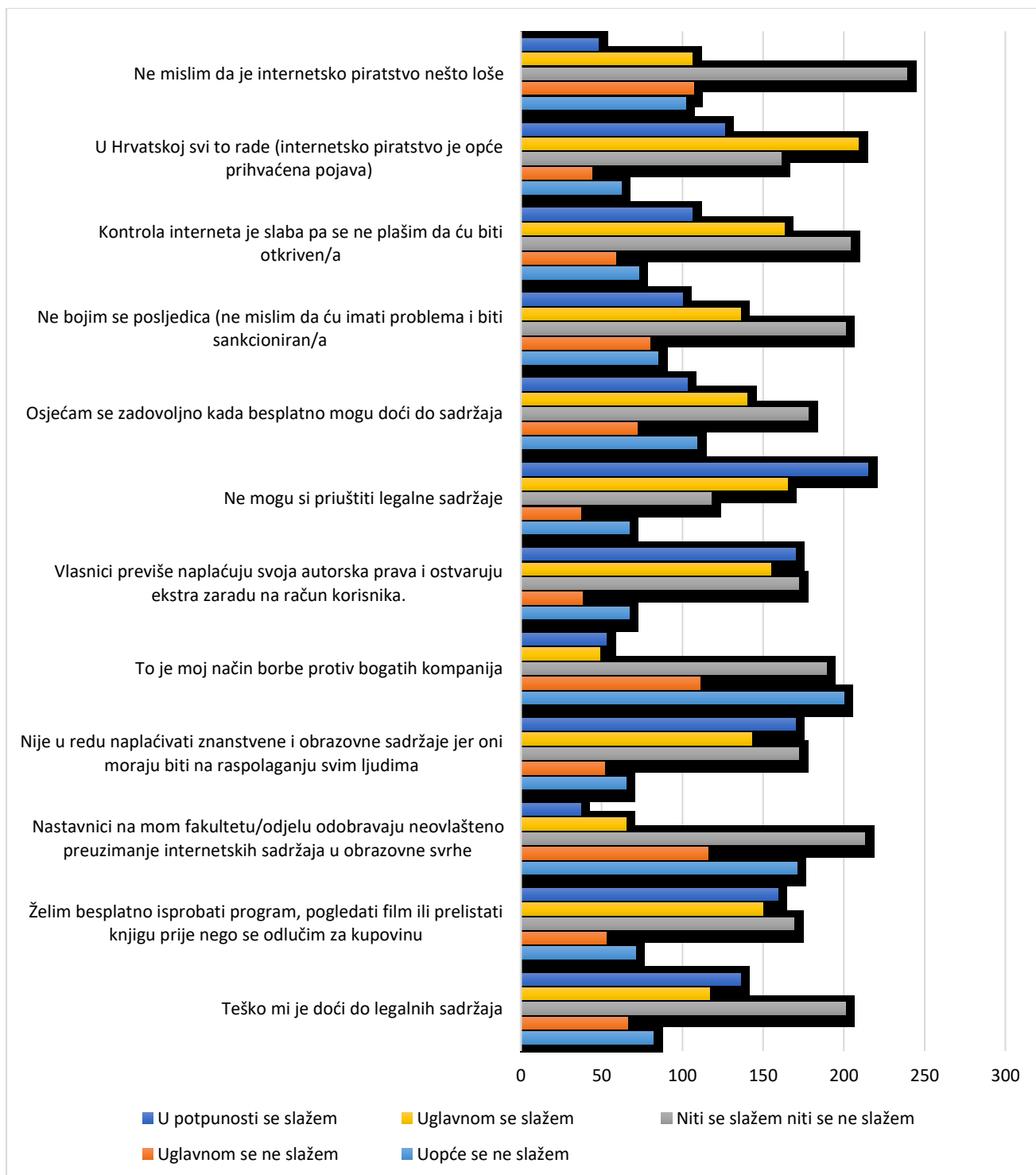
Prvi ponuđeni sadržaji su filmovi, serije, i glazba koje, prema rezultatima, anketirani studenti najviše piratiziraju. Svakodnevno ili nekoliko puta tjedno navedene sadržaje piratizira više od 30% anketiranih studenata, a manje od 16% ih nikad ne piratizira. Za znanstvene i stručne radove i softver rezultati se znatno razlikuju. Naime, više od čak 60% anketiranih studenata označilo je da ih rijetko ili nikada ne piratizira, dok manje od 15% stalno ili često piratizira navedene sadržaje. Slični su rezultati i za knjige, koje gotovo 70% ispitanika nikada ne piratizira, dok ih manje od 15% to radi stalno ili često. Čak više od 70% ispitanika označilo je da nikada ili rijetko piratizira igre, što ukazuje da anketirani studenti najmanje piratiziraju upravo taj internetski sadržaj. Za navedene sadržaje izračunata je i najčešća vrijednost, odnosno mod. Dobivena vrijednost moda za film i serije je 3, što potvrđuje da je najveći broj studenata izjavio da ponekad piratizira te sadržaje, no znatno češće nego ostale. Zatim slijedi glazba čiji mod iznosi 2. Navedeno indicira da najveći broj anketiranih studenata rijetko piratizira glazbu. Vrijednosti moda za ostale sadržaje iznosi 1 što upućuje na zaključak da najveći broj studenata nikad ne piratizira ostale sadržaje, kao što su knjige, znanstveni i stručni radovi, softver (programe) i igre.

7.4.4. Razlozi neovlaštenog korištenja, preuzimanja ili distribuiranja sadržaja s interneta

Činjenica je da je u Hrvatskoj, kao i u većini zemalja, internetsko piratstvo opće prihvaćena pojava, te je to jedan od glavnih razloga zbog kojeg mnogi piratiziraju. Osim toga, pojedinim internetskim sadržajima može se pristupiti samo plaćanjem velikih novčanih iznosa, što mnogi žele izbjeći pa se zbog toga potrudu doći do sadržaja ilegalno. Najbolji način da shvatimo zašto je piratstvo zastupljeno u toliko velikoj mjeri jest taj da saznamo koji su temeljni razlozi zbog kojih se neka osoba odluči piratizirati. Prema tome, četvrto pitanje ovog dijela ankete glasi: „Koji su razlozi zbog kojih neovlašteno koristite, preuzimate ili distribuirate sadržaje s interneta (ako nikada to ne radite molim da na svaku stavku odgovorite "Uopće se ne slažem")?“ Navedeno se pitanje sastoji od 12 tvrdnji, a ispitanici su svoj stupanj slaganja mogli označiti na ponuđenoj 5-stupanjskoj Likertovoj skali (1 - Uopće se ne slažem, 2 - Uglavnom se ne slažem, 3 - Niti se slažem niti se ne slažem, 4 - Uglavnom se slažem, 5 - U potpunosti se slažem). Temeljni razlozi piratizacije prema ispitanicima prikazani su na slici 10.

Da anketirani studenti najčešće piratiziraju jer smatraju da su legalni sadržaji za njih preskupi potvrđuje činjenica da se čak više od 63% ispitanika uglavnom ili u potpunosti s tom tvrdnjom složilo. Velik se udio ispitanika, njih čak više od polovine, tj. 55,65%, uglavnom ili u potpunosti složilo i s tvrdnjom da „U Hrvatskoj svi to rade (internetsko piratstvo je općeprihvaćena pojava)“. Obzirom da se u Hrvatskoj rijetko kada za internetsko piratiziranje dobivaju kazne, gotovo 45% anketiranih studenata uglavnom se ili u potpunosti složilo da je kontrola interneta preslaba te da se ne boje da će za piratstvo biti sankcionirani. Da ispitanici smatraju da vlasnici previše naplaćuju svoja autorska prava te da bi znanstveni i obrazovni sadržaji trebali biti besplatni, potvrđuje činjenica da se čak više od pola ispitanika s navedenim tvrdnjama uglavnom ili u potpunosti složilo. Otprilike polovica ispitanika označila je da se uglavnom ili u potpunosti slaže s time da žele besplatno isprobati program, pogledati film ili prelistati knjigu prije nego se odluče za kupovinu iste. S tvrdnjom „Teško mi je doći do legalnih sadržaja“ uglavnom se ili u potpunosti složilo nešto više od 40% ispitanika. Anketirani studenti najmanje su se složili s tvrdnjom da je piratstvo njihov način borbe protiv bogatih kompanija te da nastavnici na njihovom fakultetu/odjelu odobravaju neovlašteno preuzimanje internetskih sadržaja u obrazovne svrhe. Naime, s navedenim se tvrdnjama uglavnom ili uopće ne slaže otprilike polovica ispitanika. Zanimljiva je i činjenica da je tvrdnja prema kojoj su anketirani studenti uglavnom

indiferentni (39.7%) jest prva tvrdnja ovog pitanja koja glasi „Ne mislim da je internetsko piratstvo nešto loše“.

Slika 10. Grafički prikaz ispitanika prema temeljnim razlozima njihova piratiziranja

Tablica 2: Srednje vrijednosti temeljnih razloga piratiziranja ispitanika

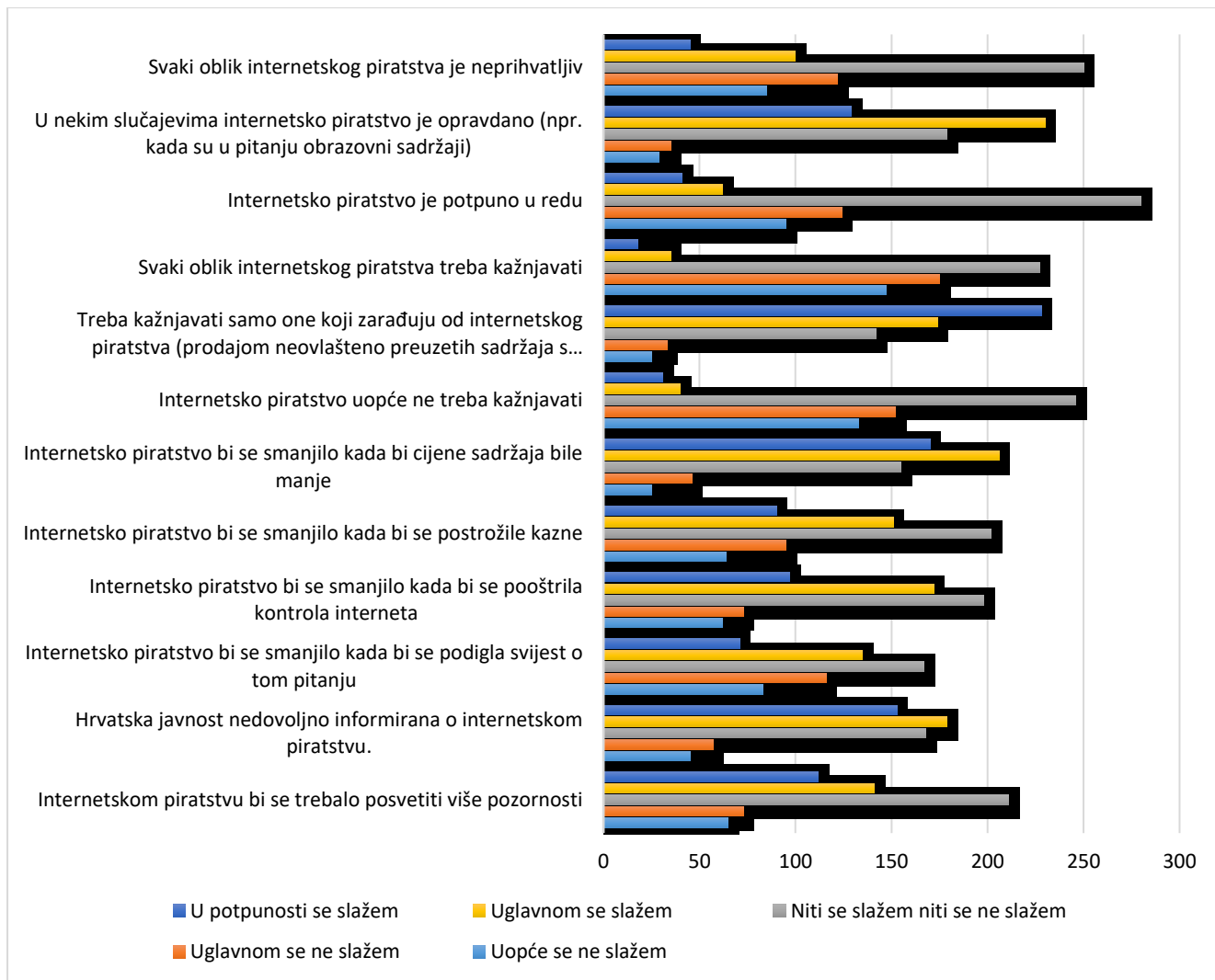
Tvrdnja	Aritmetička sredina	Medijan	Mod
Ne mislim da je internetsko piratstvo nešto loše.	2.82	3	3
U Hrvatskoj svi to rade (internetsko piratstvo je opće prihvaćena pojava).	3.49	4	4
Kontrola interneta je slaba pa se ne plašim da ću biti otkriven/a.	3.29	3	3
Ne bojim se posljedica (ne mislim da ću imati problema i biti sankcioniran/a).	3.14	3	3
Osjećam se zadovoljno kada besplatno mogu doći do sadržaja.	3.09	3	3
Ne mogu si priuštiti legalne sadržaje.	3.70	4	5
Vlasnici previše naplaćuju svoja autorska prava i ostvaruju ekstra zaradu na račun korisnika.	3.54	4	3
To je moj način borbe protiv bogatih kompanija.	2.41	2	1
Nije u redu naplaćivati znanstvene i obrazovne sadržaje (npr. knjige i članke) jer oni moraju biti na raspolaganju svim ljudima.	3.50	4	3
Nastavnici na mom fakultetu/odjelu odobravaju neovlašteno preuzimanje internetskih sadržaja u obrazovne svrhe.	2.41	2	1
Želim besplatno isprobati program, pogledati film ili prelistati knjigu prije nego se odlučim za kupovinu.	3.45	4	3
Teško mi je doći do legalnih sadržaja (npr. zbog složenog postupka kupovine ili problema s isporukom u Hrvatsku).	3.26	3	3

Da se ispitanici najviše slažu s tvrdnjom „Ne mogu si priuštiti legalne sadržaje“ potvrđuje njena srednja vrijednost koja iznosi 3.70, te medijan i mod, gdje medijan iznosi 4, a mod 5, što znači da se najveći udio ispitanika u potpunosti složio s tom tvrdnjom. Visoku srednju vrijednost ima i tvrdnja da vlasnici previše naplaćuju svoja autorska prava i ostvaruju ekstra zaradu na račun korisnika (3.54) te tvrdnja da nije u redu naplaćivati znanstvene i obrazovne sadržaje (3.50). Medijan za navedene tvrdnje iznosi 4, a mod 3, što znači da su ispitanici većinom indiferentni ili imaju blago

pozitivni stav prema navedenim tvrdnjama. Nešto manju srednju vrijednost imaju tvrdnja „U Hrvatskoj svi to rade (internetsko piratstvo je opće prihvaćena pojava)“ (3.49) te tvrdnja „Želim besplatno isprobati program, pogledati film ili prelistati knjigu prije nego se odlučim za kupovinu“ (3.45). Za obje tvrdnje medijan iznosi 4, dok mod za prvu tvrdnju iznosi 4 a z drugu 3. Prosječna ocjena koja iznosi 3,29 te mod i medijan s vrijednostima 3 potvrđuju da se studenti ne plaše da će biti otkriveni jer je kontrola interneta slaba. Da je ispitanicima često teško doći do legalnih sadržaja potvrđuje srednja vrijednost koja iznosi 3.26, te medijan i mod koji oboje iznose 3. Nešto manju srednju vrijednost ima tvrdnja „Ne bojim se posljedica (ne mislim da ću imati problema i biti sankcioniran/a)“ (3.14) te tvrdnja „Osjećam se zadovoljno kada besplatno mogu doći do sadržaja“ (3.09). Medijan i mod za navedene tvrdnje isti su kao i za prethodnu, a iznose oboje 3. Što se tiče tvrdnje „Ne mislim da je internetsko piratstvo nešto loše“, njezina srednja vrijednost iznosi 2.82, dok su joj medijan i mod isto oboje 3. Da su se ispitanici najmanje složili s tvrdnjama „To je moj način borbe protiv bogatih kompanija“ i „Nastavnici na mom fakultetu/odjelu odobravaju neovlašteno preuzimanje internetskih sadržaja u obrazovne svrhe“ dokazuje činjenica da srednja vrijednost za obje tvrdnje iznosi 2.41, te medijan 2, a mod 1, odnosno, anketirani studenti su za ove tvrdnje najčešće odabrali odgovor „uopće se ne slažem“ (Tablica 2)

7.4.5. Stavovi studenata prema internetskom piratstvu

Poznata je činjenica da većina korisnika interneta ne brine previše o samoj etičnosti neovlaštenog preuzimanja zaštićenog sadržaja s interneta. Dok neki piratiziraju znajući da je taj čin nemoralan, pojedinci se snažno protive izjednačavanju internetskog piratstva s tradicionalnom krađom. Kako bi uvidjeli koliko je takvo mišljenje zapravo zastupljeno, u petom su pitanju navedene pojedine tvrdnje vezane uz samu etičnost piratstva. Spomenuto pitanje glasi: „Koliko se slažete sa sljedećim tvrdnjama o internetskom piratstvu?“, a sastoji se od 12 tvrdnji na koje su ispitanicima na 5-stupanjskoj Likertovoj skali ponuđeni isti odgovori kao i u prethodnom pitanju: 1 - Uopće se ne slažem, 2 - Uglavnom se ne slažem, 3 - Niti se slažem niti se ne slažem, 4 - Uglavnom se slažem, 5 - U potpunosti se slažem. Mišljenje ispitanika o pojedinim tvrdnjama o internetskom piratstvu grafički je prikazano na slici 11.

Slika 11. Grafički prikaz ispitanika prema njihovom mišljenju o pojedinim tvrdnjama o internetskom piratstvu

Ispitanici su se u ovome pitanju najviše složili s tvrdnjom „Treba kažnjavati samo one koji zarađuju od internetskog piratstva (prodajom neovlašteno preuzetih sadržaja s interneta).“ Naime, čak više od dvije trećine ispitanika s njom se uglavnom ili u potpunosti slaže. Velik se udio, njih gotovo 60%, uglavnom ili u potpunosti slaže i s tvrdnjom da je internetsko piratstvo u pojedinim slučajevima opravdano. Zanimljiva je činjenica da, iako je u prvom pitanju ankete većina ispitanika označila da je upoznata s pojmom internetskog piratstva i s njegovim posljedicama, u ovome je pitanju više od pola ispitanika označilo da se uglavnom ili u potpunosti slaže da je hrvatska javnost nedovoljno informirana o piratstvu, te više od 40% njih da bi internetskom piratstvu trebalo posvetiti više

pozornosti tijekom školovanja. Kao što je bilo i za očekivati, velik udio anketiranih studenata, njih više od 60%, uglavnom se ili u potpunosti složilo da bi se internetsko piratstvo smanjilo kada bi cijene sadržaja bile manje. Najveći udio ispitanika indiferentan je prema tvrdnjama da bi se internetsko piratstvo smanjilo kada bi se postrožile kazne, pooštrila kontrola interneta te podigla svijest o tom pitanju, dok se više od jedne trećine njih s tim tvrdnjama uglavnom ili u potpunosti slaže. Zanimljiva je i činjenica da se velik udio ispitanika, njih više od pola, uglavnom ili uopće ne slaže da internetsko piratstvo uopće ne treba kažnjavati, dok se njih više od 40% uglavnom ili uopće ne slaže da se svaki oblik piratstva treba kažnjavati. S tvrdnjama „Svaki oblik internetskog piratstva je neprihvatljiv“ i „internetsko piratstvo je potpuno u redu“ ispitanici su uglavnom indiferentni, odnosno niti se slažu niti se ne slažu s njima.

Tablica 3: Srednje vrijednosti mišljenja ispitanika o pojedinim tvrdnjama o internetskom piratstvu.

Tvrdnja	Aritmetička sredina	Medijan	Mod
Svaki oblik internetskog piratstva je neprihvatljiv.	2.83	3	3
U nekim slučajevima internetsko piratstvo je opravdano (npr. kada su u pitanju obrazovni sadržaji).	3.66	4	4
Internetsko piratstvo je potpuno u redu.	2.72	3	3
Svaki oblik internetskog piratstva treba kažnjavati.	2.34	2	3
Treba kažnjavati samo one koji zarađuju od internetskog piratstva (prodajom neovlašteno preuzetih sadržaja s interneta).	3.91	4	5
Internetsko piratstvo uopće ne treba kažnjavati.	2.48	3	3
Internetsko piratstvo bi se smanjilo kada bi cijene sadržaja bile manje.	3.75	4	4
Internetsko piratstvo bi se smanjilo kada bi se postrožile kazne.	3.18	3	3
Internetsko piratstvo bi se smanjilo kada bi se pooštrila kontrola interneta.	3.28	3	3
Internetsko piratstvo bi se smanjilo kada bi se podigla svijest o tom pitanju.	2.99	3	3
Hrvatska javnost nedovoljno informirana o internetskom piratstvu.	3.56	4	4
Internetskom piratstvu bi se trebalo posvetiti više pozornosti.	3.27	3	3

Anketirani studenti najviše su se složili s tvrdnjom da treba kažnjavati samo one koji zarađuju od internetskog piratstva. Za tu su varijablu dali najveću prosječnu ocjenu (3.91). Polovina ispitanika se uglavnom ili u potpunosti složila s navedenom tvrdnjom što potvrđuje medijan čija je vrijednost 4, a ovo je i jedina tvrdnja za koju su ispitanici najčešće označili da se u potpunosti slažu. Prema izračunatim srednjim vrijednostima slijedi tvrdnja da bi se internetsko piratstvo smanjilo kada bi cijene sadržaja bile manje. Ispitanici su vrednovali ovu tvrdnju s prosječnom ocjenom 3,75, dok je vrijednost medijana i moda 4. Ispitanici su se nešto manje složili s tvrdnjom da je u nekim slučajevima internetsko piratstvo opravdano, pa srednja vrijednost za tu tvrdnju iznosi 3.66, dok su joj medijan i mod oboje 4. Ispitanici smatraju da je hrvatska javnost nedovoljno informirana o internetskom piratstvu, što dokazuje srednja vrijednost od 3.56, te medijan i mod koji, za ovu tvrdnju, oboje iznose 4. Nešto manju srednju vrijednost imaju tvrdnja „Internetsko piratstvo bi se smanjilo kada bi se pooštrila kontrola interneta“ (3.28), tvrdnja „Internetskom piratstvu bi se trebalo posvetiti više pozornosti“ (3.27) te tvrdnja „Internetsko piratstvo bi se smanjilo kada bi se postrožile kazne“ (3.18). Vrijednost medijana i moda za navedene tvrdnje je 3, što znači da su ispitanici većinom odabrali odgovor „niti se slažem niti se ne slažem“. Prema preostalim tvrdnjama studenti u prosjeku imaju manje ili više negativan stav, odnosno prosječne ocjene imaju vrijednost manju od 3. Srednja vrijednost za tvrdnju koja govori da bi se internetsko piratstvo smanjilo kada bi se podigla svijest o tom pitanju iznosi 2.99, dok za tvrdnju da je svaki oblik internetskog piratstva neprihvatljiv iznosi 2.83. Medijan i mod za obje tvrdnje je 3. Što se tiče tvrdnje „Internetsko piratstvo je potpuno u redu“ te tvrdnje „Internetsko piratstvo uopće ne treba kažnjavati“, srednja vrijednost prve iznosi 2.72, a druge 2.48, dok su medijan i mod za obje 3. Za tvrdnju „Svaki oblik internetskog piratstva treba kažnjavati“ studenti najčešće označili odgovor da se niti slažu niti ne slažu, dok je ova tvrdnja jedina čiji izračunati medijan ima vrijednost 2. Dakle, polovina anketiranih studenata izjavila je da se ne slaže ili u potpunosti ne slaže da svaki oblik internetskog piratstva treba kažnjavati. (Tablica 3).

7.5. Rasprava

Ovo se istraživanje provelo na uzorku od 602 ispitanika, od kojih je njih 364, odnosno 60.5% ženskog spola, a 238, odnosno 39.5% muškog spola. Što se tiče dobi, najveći udio ispitanika bio je u dobnoj skupini od 19 do 24 godine. U uzorku prevladavaju studenti s Filozofskog fakulteta, Fakulteta elektrotehnike, računarstva i informacijske tehnologije te Prehrambeno-tehnološkog fakulteta, dok ih najviše studira u području tehničkih i društvenih znanosti. Udio od 90% ispitanika redovni su studenti, a najviše ih je na 1. godini preddiplomskog te 1. i 2. godini diplomskog studija. Više od polovine anketiranih studenata tijekom studija je ostvarilo prosječnu ocjenu između 3.5 i 4.49. Udio od 62.6% ispitanika trajno je nastanjeno u gradu, a većina ih prihvaća neka konzervativna, a neka liberalna načela.

U okviru istraživanja postavljeno je pet hipoteza, a prva od njih glasi: „Anketirani studenti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera nisu dovoljno upoznati s pojmom internetskog piratstva.“ Kako bi se provjerila istinitost navedene hipoteze, ispitanici su morali označiti u kojoj se mjeri slažu s tvrdnjom „Dobro sam upoznat/a s pojmom internetskog piratstva.“ Više od dvije trećine ispitanika uglavnom se ili u potpunosti slaže da su dobro upoznati s pojmom internetskog piratstva, a znatno manji udio anketiranih studenata, njih samo 69, odnosno 11.47%, smatra da ne znaju dobro što je internetsko piratstvo. S tvrdnjom se niti slaže, niti ne slaže njih 120 (19.93%). Na temelju takvih rezultata možemo zaključiti da je većina ispitanika svjesna što je internetsko piratstvo pa se iz tog razloga prva hipoteza odbacuje.

Drugom postavljenu hipotezu, „Studenti piratiziraju sadržaje s interneta barem nekoliko puta mjesečno“, testiralo se pitanjem u kojem su ispitanici prvo trebali označiti koliko često koriste (online gledanje i slušanje) i preuzimaju sadržaje s interneta koji su zaštićeni autorskim pravima, a potom koliko često takve sadržaje distribuiraju. Na prvu je tvrdnju najveći udio ispitanika, njih 194 (32.23%), označio da to radi ponekad, odnosno nekoliko puta mjesečno, dok više od 30% ispitanika to radi svaki dan ili nekoliko puta tjedno. Nešto više od 30% anketiranih studenata označilo je da to radi nekoliko puta godišnje ili nikada. Iz navedenog možemo zaključiti da više od 60% ispitanika barem jednom mjesečno piratizira internetski sadržaj njegovim korištenjem i preuzimanjem, dok ih manje od jedne

trećine to radi rjeđe. Što se distribuiranja zaštićenog internetskog sadržaja tiče, najveći udio ispitanika, njih čak više od 60% označio je da to radi nekoliko puta godišnje ili nikada. Znatno manji udio anketiranih studenata, njih nešto više od 36%, označio je da to radi nekoliko puta mjesečno, nekoliko puta tjedno ili svakodnevno. Navedeni rezultati ukazuju da bi se na temelju prve tvrdnje hipoteza mogla prihvatiti, međutim, druga tvrdnja daje znatno drugačije rezultate, pa se zbog toga hipoteza djelomično prihvaća.

Treća hipoteza glasi: „Studenti na internetu najčešće piratiziraju glazbu, filmove i serije.“ Kako bi se provjerila istinitost postavljene hipoteze, ispitanici su u trećem pitanju ankete trebali označiti koliko često piratiziraju pojedine sadržaje na internetu. Prema rezultatima ankete, filmove, serije i glazbu svakodnevno ili nekoliko puta tjedno piratizira više od 30% anketiranih studenata, jednom mjesečno više od 20%, a manje od 16% ih nikad ne piratizira. Udio od čak 235 (39.04%) anketiranih studenata nikada ne piratizira knjige, dok ih 205 (34.05%) nikad ne piratizira znanstvene i stručne radove. Što se softvera tiče, 209 (34.72%) ispitanika ga nikad ne piratizira, a ispitanici najmanje piratiziraju igre, njih čak 275 (45.68%) ih nikad ne piratiziraju. Na temelju navedenih brojki i postotaka možemo zaključiti da ispitanici najviše piratiziraju filmove, serije i glazbu, dok znatno manji udio ispitanika piratizira knjige, znanstvene i stručne radove, softver i igre, pa se stoga ova hipoteza može prihvatiti.

„Često visoka cijena legalnih sadržaja temeljni je razlog zbog kojeg studenti piratiziraju“ bila je četvrta hipoteza. U četvrtom pitanju ovog istraživanja ispitanike se pitalo koji su temeljni razlozi njihovog piratiziranja, gdje su im se ponudile pojedine tvrdnje na koje su oni trebali označiti stupanj njihovog slaganja s njima. S tvrdnjom „Ne mogu si priuštiti legalne sadržaje“ najveći udio ispitanika, njih čak više od 60% uglavnom se ili u potpunosti slaže, dok se manje od 20% ispitanika uglavnom ili uopće ne slaže s tom tvrdnjom. U petom se pitanju postavila tvrdnja usko vezana s prethodnom koja glasi „Internetsko piratstvo bi se smanjilo kada bi cijene sadržaja bile manje.“ S navedenom se tvrdnjom uglavnom ili u potpunosti složilo više od 60% anketiranih studenata, a nešto manje od 12% ispitanika se s njom uglavnom ili uopće ne slaže. Iz navedenog možemo zaključiti da je osnovni razlog zbog kojeg studenti često piratiziraju jest taj što su im cijene legalnog internetskog sadržaja previsoke pa stoga ovu hipotezu možemo prihvatiti.

Posljednja hipoteza glasila je: „Studenti smatraju da obrazovni sadržaji svima trebaju biti dostupni.“ Kako bi se utvrdila istinitost ove hipoteze, u četvrtom pitanju ovog istraživanja, ispitanici

su morali označiti koliko se slažu s tvrdnjom :“Nije u redu naplaćivati znanstvene i obrazovne sadržaje (npr. knjige i članke) jer oni moraju biti na raspolaganju svim ljudima.“ Više od polovine anketiranih ispitanika uglavnom se ili u potpunosti složilo s tom tvrdnjom, njih se 28.57% s njom niti slaže niti ne slaže dok se manje od petine ispitanika (19,44%) ne slaže s navedenom tvrdnjom. Prema navedenome možemo zaključiti da se posljednja hipoteza ovog istraživanja prihvaća.

8. Zaključak

Prošlo je više od dvadeset godina otkako je Napster na internetu stvorio svjetski fenomen peer-to-peer dijeljenja datoteka i internetskog piratstva. Iako su ponašanja povezana s piratstvom bila prisutna i prije samog razvoja informacijskog društva, piratstvo otada kontinuirano napreduje zadovoljavanjem zahtjeva javnosti za brzom, jeftinom i lako dostupnom zabavom. Internetsko je piratstvo česta pojava u akademskom okruženju, a jedan od temeljnih načina suočavanja s piratstvom je upravo pokušaj boljeg razumijevanja načina razmišljanja pirata. Zbog toga je u ovom radu provedeno istraživanje o stavovima i ponašanju studenata u kontekstu internetskog piratstva. Navedeno istraživanje provedeno je putem ankete među studentima Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Na temelju rezultata istraživanja možemo zaključiti da su studenti dobro upoznati sa samim pojmom internetskog piratstva, da su većinom svjesni zakonskih odredbi koje štite autorska prava te da većina njih smatra da su svjesni gubitaka koje vlasnicima autorskih prava uzrokuje internetsko piratstvo. Međutim, iako navode da su toga svjesni, prema odgovorima možemo vidjeti da više od jedne trećine anketiranih studenata barem jednom mjesečno piratizira, dok pojedinci to rade čak svaki dan. Osim toga, zanimljiva je i činjenica da ispitanici češće piratiziraju korištenjem i preuzimanjem zaštićenog sadržaja nego što to rade njegovim distribuiranjem. Studenti najčešće piratiziraju glazbu, filmove i serije dok knjige, znanstvene i stručne radove, softver i igre uopće ne piratiziraju ili to rade u znatno manjoj mjeri. Osim toga, prema rezultatima ove ankete možemo zaključiti i to da je glavni razlog piratiziranja taj što si oni ne mogu priuštiti legalne sadržaje za koje smatraju da su preskupi. Isto tako, velik se udio njih uglavnom ili u potpunosti složio s tvrdnjom da vlasnici previše naplaćuju svoja autorska prava i ostvaruju ekstra zaradu na račun korisnika. Velik broj ispitanika također smatra da se znanstveni i obrazovni sadržaji ne bi trebali naplaćivati te mnogi od njih žele besplatno isprobati program, pogledati film ili prelistati knjigu prije nego se odluče za kupovinu iste. Osim toga, velik se udio anketiranih studenata složio s tvrdnjom da je internetsko piratstvo u Hrvatskoj opće prihvaćeno te da je kontrola interneta preslaba. Zanimljiva je i činjenica da se više od jedne petine ispitanika u potpunosti složilo s tvrdnjom da im je teško doći do legalnih sadržaja te da su s tvrdnjom "Ne mislim da je internetsko piratstvo nešto loše" uglavnom ostali indiferentni. Tvrdnja s kojom su se ispitanici najmanje složili je ta da je piratizacija njihov način borbe protiv bogatih kompanija, a iza nje slijedi tvrdnja da njihovi profesori odobravaju piratizaciju u obrazovne svrhe. Što se mišljenja o pojedinim tvrdnjama o internetskom piratstvu tiče, ispitanici su se najviše složili s tvrdnjom da se trebaju

kažnjavati samo oni koji od piratstva ostvaruju određenu zaradu. Kao što je bilo i za očekivati, velik udio ispitanika smatra da bi internetskog piratstva bilo manje kada bi se cijene sadržaja smanjile te da je ono u pojedinim slučajevima opravdano. Studenti također smatraju da hrvatska javnost nije dovoljno informirana o samom pojmu internetskog piratstva te da bi se njemu trebalo posvetiti više pozornosti tijekom školovanja.

Iz svega navedenoga možemo zaključiti da je temeljni razlog široke rasprostranjenosti ilegalnog korištenja, preuzimanja i distribucije zaštićenog internetskog sadržaja taj što anketirani studenti ne smatraju da je takvo ponašanje neprimjereno i neetičko. Takav većinski stav proizlazi iz nedovoljne upućenosti o štetnim utjecajima piratstva na autore sadržaja te na gospodarstvo svih zemalja. Upravo je zbog toga, kako bi smanjili učestalost internetskog piratstva u našoj zemlji, njemu potrebno posvetiti više pozornosti tijekom školovanja. Osim toga, obzirom da je kontrola interneta u Hrvatskoj preslaba, potrebno je uvesti i bolji nadzor nad ilegalnim korištenjem, preuzimanjem i distribucijom zaštićenog internetskog sadržaja i za to povećati novčane kazne. Na taj se način takav trend svakodnevnog piratiziranja zasigurno ne bi nastavio. Međutim, moramo biti svjesni da je internetsko piratstvo globalna pojava koja možda nikada neće u potpunosti nestati iz društva. Internet i internetsko piratstvo zauvijek su promijenili potražnju potrošača te će zasigurno nastaviti utjecati na nove industrije kako tehnologija bude napredovala.

9. Literatura

1. Balázs, Bodó. Coda: A Short History of Book Piracy. // Media Piracy in Emerging Economies / uredio Joe Karaganis. Social Science Research Council, 2011. Str. 399-411. URL: <http://bibliotecadigital.fgv.br/dspace/bitstream/handle/10438/8526/MPEE-PDFFull%20Book.pdf;jsessionid=508A30D4B233D35131872F0F07000DC2?sequence=12> (2021- 03-16)
2. Butterfield, Sheryl. History of Movie Piracy, 22. rujan 2017. URL: <https://itstillworks.com/12187967/history-of-movie-piracy> (2021- 03- 16)
3. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/internet-piracy> (2021-03-18)
4. CARNet CERT u suradnji s LS&S (2007). Upravljanje digitalnim pravima (DRM). CCERT-PUBDOC-2007-10-207. URL: <https://www.cis.hr/www.edicija/LinkedDocuments/CCERT-PUBDOC-2007-10-207.pdf> (2021-04-24)
5. Čizmić, Martina. Hrvatska je četvrta zemlja po piratizaciji u svijetu!, 2018. URL: <https://zimo.dnevnik.hr/clanak/hrvatska-je-cetvrta-zemlja-po-piratizaciji-na-svijetu---515954.html> (2021-02-12)
6. Dowling, Stephen. Napster turns 20: How it changed the music industry, 2019. URL: <https://www.bbc.com/culture/article/20190531-napster-turns-20-how-it-changed-the-music-industry> (2021-05-11)
7. Eric. Piracy: helping or harming the world?, 2015. URL: <https://sites.udel.edu/cisc356/2015/04/12/piracy-helping-or-harming-the-world/> (2021-02-12)
8. EUIPO. Online Copyright Infringement in the European Union: Music, Films and TV (2017-2018), Trends and Drivers, 2019. URL: <https://euiipo.europa.eu/ohimportal/hr/web/observatory/online-copyright-infringement-in-eu> (2021-03-14)
9. Fisk, Nathan W. Understanding Online Piracy: the Truth about Illegal File Sharing. Praeger: Santa Barbara, 2009.

- URL:https://books.google.hr/books?id=ZZJxDwAAQBAJ&pg=PA4&dq=online+piracy&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwjy_GB2f3vAhVMgf0HHVQBBPYQ6AEwAHoECAUQA#v=onepage&q&f=false (2021-04-20)
10. García Mathewson, Tara. As many as 80% of students could be pirating learning materials, 2016. URL:<https://www.highereddive.com/news/as-many-as-80-of-students-could-be-pirating-learning-materials/417441/> (2021-02-06)
 11. Hardy, Wojciech; Krawczyk, Michał; Tyrowicz, Joanna. Why is online piracy ethically different from theft? A vignette experiment. // Working papers 109, 24 (2013) str. 1-21. URL: https://www.wne.uw.edu.pl/inf/wyd/WP/WNE_WP109.pdf (2021-01-16)
 12. Hinduja, S.; Higgins, G.E. Trends and Patterns among Music Pirates. // Deviant Behaviour 32, 7 (2011) str. 563–588. URL:https://www.researchgate.net/publication/233164651_Trends_and_Patterns_Among_Music_Pirates (2021-03-15)
 13. Hrvatska diskografska udruga. Istraživanje o navikama slušanja glazbe u Hrvatskoj, travanj 2018. URL: <https://hdu.hr/2019/09/11/istrazivanje-o-navikama-slusanja-glazbe-u-hrvatskoj/> (2021-03-14)
 14. Internetsko piratstvo je globalna pojava, a Hrvati su u njoj četvrti na svijetu, 2018. URL: <https://www.poslovi.hr/sci-tech/internetsko-piratstvo-je-globalna-pojava-a-hrvati-su-tu-cetvrti-na-svijetu-340547> (2021-02-06)
 15. Koordinacijsko povjerenstvo za provedbu prava intelektualnog vlasništva. Koordinacija provedbe prava intelektualnog vlasništva u Republici Hrvatskoj, 2012. URL: <http://www.stop-krivotvorinama-i-piratstvu.hr/hr/provedba-prava/koordinacija-provedbe/> (2021-01-10)
 16. Koordinacijsko povjerenstvo za provedbu prava intelektualnog vlasništva. Što je piratstvo?, 2012. URL: <http://www.stop-krivotvorinama-i-piratstvu.hr/hr/krivotvorenje-i-piratstvo/sto-je-piratstvo/> (2021-01-10)
 17. Koordinacijsko povjerenstvo za provedbu prava intelektualnog vlasništva. Što je provedba prava intelektualnog vlasništva?, 2012. URL: <http://www.stop-krivotvorinama-i-piratstvu.hr/hr/provedba-prava/provedba-prava/> (2021-01-10)

18. Kumar, Rajesh... [et al.]. Reduction of Movie Piracy using an Automated Anti-piracy Screen Recording System: anti-piracy Screen Recording System. // 2019 4th International Conference on Information Systems and Computer Networks (ISCON), Mathura, 2019. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/9036271> (2021-05-14)
19. Lillywhite, Matt. The effects on music piracy on producers. URL: <https://moonjelly.agency/the-effects-of-music-piracy-on-producers/> (2021-03-14)
20. McGuigan, Brendan. What is online piracy?, 2013. URL: <https://www.easytechjunkie.com/what-is-online-piracy.htm> (2021-01-10)
21. Meireles, Rúben Emanuel Moutinho. Digital Piracy: Factors that Influence the Intention to Pirate [Diplomski rad]. Porto: University of Porto, Faculty of Economics; 2015. URL: <https://repositorio-aberto.up.pt/bitstream/10216/80711/2/36706.pdf> (2021-01-16)
22. Mingrone, Denise. Safeguarding Software IP During And Beyond The Pandemic, 2020. URL: <https://media.orrick.com/Media%20Library/public/files/insights/law360-safeguarding-software-ip-during-and-beyond-the-pandemic.pdf> (2021-04-15)
23. Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja. Krivotovrine i piratski proizvodi. URL: <https://www.szp.hr/sve-potrosacke-teme-na-jednom-mjestu/krivotovrine-i-piratski-proizvodi/59> (2021-03-16)
24. Mittal, Raman. P2P Networks: Online Piracy of Music, Films and Computer Software. // Journal of Intellectual Property Rights, vol 9 (2004), str 440-461. URL: <https://lawpunditsglobal.com/media/uploads/2013/11/P2P-piracy-of-music-films-etc..pdf> (2021-05-12)
25. Oganyan, V.A.; Vinogradova, M.V.; Volkov, D.V. Internet Piracy and Vulnerability of Digital Content. // European Research Studies Journal 21, 4 (2018), str. 735 - 743. URL: <https://www.ersj.eu/journal/1241> (2021-04-15)
26. Online Piracy: A Potential Danger of College Life. URL: <https://terpfamily.umd.edu/online-piracy-potential-danger-college-life> (2021-02-05)
27. Piracy and the music industry, 2018. URL: <https://soundtraining.com/piracy-the-music-industry/> (2021-03-15)
28. Riley, Gail Blasser. Internet piracy. New York: Marshall Cavendish, 2011.

29. Savić, Miljan; Petrović, Nikola M. Internet piraterija i posledice po žrtve. // Temida vol. 19, br. 3-4 (2016), str. 389-404. URL: <https://doaj.org/article/44e828bf0b494a238c48be6864903437> (2021-04-20)
30. Stop krivotvorinama i piratstvu. URL: <http://www.stop-krivotvorinama-i-piratstvu.hr/hr/> (2021-03-15)
31. Sudler, Hasshi. Effectiveness of anti-piracy technology: Finding appropriate solutions for evolving online piracy. // Business Horizons vol. 56, 2 (2013), str. 149–157. URL: https://www.researchgate.net/publication/256672699_Effectiveness_of_anti-piracy_technology_Finding_appropriate_solutions_for_evolution_online_piracy (2021-05-27)
32. Tomczyk, Łukasz. Evaluation of Digital Piracy by Youths. // Future Internet 13, 11 (2021), str. 1.-26. URL: https://www.researchgate.net/publication/348231465_Evaluation_of_Digital_Piracy_by_Youths (2021-02-08)
33. Vermeir, Iris. The Consumer Who Knew Too Much: Online Movie Piracy By Young Adults. // NA - Advances in Consumer Research vol. 39 (2009), str. 929-932. URL: <https://www.acrwebsite.org/volumes/14167/volumes/v36/NA-36> (2021-05-15)
34. Zhang, Daren. Illegal File Sharing & The Film Industry [Završni rad]. Berkeley: University of California; 2015. URL: <https://www.econ.berkeley.edu/sites/default/files/Illegal%20File%20Sharing%20%26%20The%20Film%20Industry.pdf> (2021- 03-16)

